

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри психології

Ірина МАРТИНЮК

_____ (підпис)

_____ (ПІБ)

«_____» _____ 2026р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему «Психологічна спроможність казкотерапевтичних практик у
розвитку батьківсько-дитячих стосунків»**

Спеціальність

053 Психологія

(код і назва)

Гарант освітньої програми

к. психол. н., доцент

_____ (науковий ступінь та вчене звання) (підпис)

Ірина МАРТИНЮК

(ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

к. психол. н.

_____ (науковий ступінь та вчене звання) (підпис)

Лариса АФАНАСЕНКО

(ПІБ)

Виконала

_____ (підпис)

Поліна ТИЩЕНКО

(ПІБ студента)

КИЇВ – 2026

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри психології,
к. психол. наук, доц.
Ірина МАРТИНЮК

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи студентці

Тищенко Поліні Юріївні

Спеціальність 053 Психологія

Програма підготовки: освітньо-професійна

Тема кваліфікаційної роботи: «Психологічна спроможність казкотерапевтичних практик у розвитку батьківсько-дитячих стосунків»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від «28» жовтня 2026 р. № 2568 «С»

Термін подання завершеної роботи (проєкту) на кафедру 30 травня 2026р.

Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: батьківсько-дитячі стосунки, казкотерапевтичні практики.

Об'єкт дослідження – батьківсько-дитячі стосунки.

Предмет дослідження – психологічна спроможність казкотерапевтичних практик у розвитку батьківсько-дитячих стосунків.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості використання казкотерапії в розвитку батьківсько-дитячих стосунків.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми батьківсько-дитячих стосунків у сучасній психології.
2. Охарактеризувати зміст, функції та корекційно-розвивальний потенціал казкотерапії у психологічній практиці.
3. Дослідити психологічні особливості взаємодії батьків і дітей та чинники формування гармонійних стосунків у сім'ї.
4. Виявити вплив засобів казкотерапії на розвиток батьківсько-дитячих стосунків у процесі емпіричного дослідження.
5. Розробити, впровадити та експериментально перевірити ефективність програми казкотерапевтичних занять, спрямованої на оптимізацію батьківсько-дитячих стосунків.

Дата видачі завдання « » вересня 2025 р.

Керівник кваліфікаційної бакалаврської роботи

Лариса АФАНАСЕНКО

Завдання прийняла до виконання

Поліна ТИЩЕНКО

РЕФЕРАТ

У роботі представлено результати комплексного дослідження проблеми психологічної спроможності казкотерапевтичних практик у розвитку батьківсько-дитячих стосунків. Висвітлено теоретико-методологічні засади функціонування сімейних систем, а також науково обґрунтовано специфіку й екологічність застосування казкотерапії у роботі з батьками та дітьми дошкільного віку. Особливу увагу приділено аналізу стилів виховання, типів прив'язаності та чинників, що порушують гармонійну взаємодію в родині.

Описано організаційно-методичні засади, діагностичний інструментарій та процедуру емпіричного дослідження, проведеного на базі приватного закладу дошкільної освіти. Первинний зріз емоційного клімату в родинях здійснювалися за допомогою комплексу методик, що охоплював опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ) Е. Г. Ейдеміллера, а також проєктивні методики «Малюнок сім'ї» та «Сімейна соціограма». Емпіричний аналіз дозволив визначити рівень емоційної дистанції в сім'ях та виявити приховані зони напруження, зокрема схильність батьків до гіперпротекції, надмірного контролю та виховної непевності.

У роботі обґрунтовано, розроблено та апробовано авторську 6-сесійну казкотерапевтичну програму розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки». Програма поєднала в собі елементи аналізу казкових метафор, групових обговорень, рольових ігор із інверсією ролей та спільної творчості. Результати контрольного етапу дослідження засвідчили високу ефективність впровадженого комплексу: 100% опитаних батьків констатували виражені позитивні зміни у ставленні до дитини, посилення емпатії, подолання комунікативних бар'єрів та стабілізацію загального психоемоційного клімату в сім'ях.

Зроблено висновок, що системне використання казкотерапевтичного інструментарію дозволяє м'яко нівелювати дію несвідомих захисних механізмів, успішно коригувати порушення виховання та розкрити

психологічну спроможність методу щодо переорієнтації сімейних систем зі стратегій жорстких обмежень на рейки відкритого, підтримувального партнерського діалогу.

Основний зміст роботи викладено на 76 сторінках друкованого тексту. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, 8 таблиць та 4 додатки. Список використаних джерел налічує 29 найменувань.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ КАЗКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У РОЗВИКУ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ СТОСУНКІВ.....	6
1.1. Психологічні засади формування батьківсько-дитячих стосунків	6
1.2. Казкотерапія як напрям арттерапевтичної практики та її психологічний потенціал	11
1.3. Механізми та умови ефективного використання казкотерапії у сімейній взаємодії	16
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ КАЗКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У РОЗВИТКУ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ СТОСУНКІВ.....	21
2.1. Організація, етапи та вибірка дослідження	21
2.2. Методики та інструменти діагностики особливостей батьківсько-дитячої взаємодії	23
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	26
Висновки до розділу 2	Помилка! Закладку не визначено.9
РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ КАЗКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У РОБОТУ З БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ.....	41
3.1. Розробка казкотерапевтичної програми розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки».....	41
3.2. Аналіз ефективності казкотерапевтичної програми.....	44
3.3. Практичні рекомендації щодо використання казкотерапії у гармонізації стосунків.....	48
Висновки до розділу 3	50
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Сім'я є першим і найважливішим середовищем, у якому формується дитина. Саме тут вона отримує перші уявлення про любов, турботу, підтримку та взаєморозуміння. Від того, якими будуть стосунки між батьками та дітьми, залежить подальший емоційний розвиток особистості, її здатність до спілкування та побудови гармонійних взаємин у дорослому житті.

Сьогодні, коли суспільство переживає складні часи - війну, економічні труднощі, психологічну напругу, - сім'ї часто стикаються з новими викликами. Батьки не завжди мають змогу приділити дитині достатньо уваги, а діти, своєю чергою, по-іншому переживають зміни, страхи та нестабільність. Це нерідко призводить до емоційного віддалення, непорозумінь та конфліктів у родині.

Одним із м'яких і водночас ефективних способів відновлення емоційного контакту між дорослими й дітьми є казкотерапія. Казка знайома кожному з дитинства - вона не лише розважає, а й допомагає осмислювати життєві події, розуміти себе та свої почуття. Через казку дитина вчиться розрізняти добро і зло, бачити наслідки власних дій, знаходити способи виходу з труднощів. Для батьків казка може стати своєрідним "ключем" до внутрішнього світу дитини, допомагаючи краще її зрозуміти.

Казкотерапевтичні практики поєднують у собі елементи гри, творчості, символіки й психологічного впливу. Вони створюють безпечний простір, де дитина може відкрито говорити про свої переживання, а батьки - навчитися слухати й підтримувати. Тому дослідження можливостей казкотерапії у розвитку батьківсько-дитячих стосунків є важливим як з наукового, так і з практичного погляду.

До вивчення казкотерапії зверталися багато вітчизняних і зарубіжних авторів: Б. Беттельгейм, Т. Зінкевич-Євстігнєєва, М. Осоріна, Є. Лісіна, Л. Кудрявцева, О. Вознесенська та інші [28;29]. У їхніх роботах розкривається вплив казки на емоційний розвиток особистості, самопізнання та подолання внутрішніх конфліктів. Проте саме аспект взаємодії "батьки - дитина" через

казкотерапевтичні техніки вивчений недостатньо, що робить цю тему актуальною для подальших досліджень.

Об’єкт дослідження – батьківсько-дитячі стосунки.

Предмет дослідження – психологічна спроможність казкотерапевтичних практик у розвитку батьківсько-дитячих стосунків.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості використання казкотерапії в розвитку батьківсько-дитячих стосунків.

Основні завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння батьківсько-дитячих стосунків.
2. Розглянути сутність і можливості казкотерапії в психологічній практиці.
3. Визначити психологічні особливості взаємодії між батьками й дітьми.
4. Емпірично дослідити вплив казкотерапії на розвиток батьківсько-дитячих стосунків.
5. Розробити та апробувати казкотерапевтичну програму для розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки» й перевірити її ефективність.

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз, узагальнення, систематизація наукових джерел з теми;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда, опитування, проєктивна методика «Малюнок сім’ї», опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ), методика «Соціограма сім’ї», авторська програма казкотерапевтичних занять для розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки», авторська анкета щодо ефективності програми;

– *методи математичної обробки даних*: обробка результатів здійснювалася за допомогою електронної програми «Microsoft Excel»,

представлено результати у вигляді діаграм і таблиць, було проведено аналіз отриманих нами результатів на основі яких сформульовані висновки.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що вона поглиблює розуміння психологічних можливостей казкотерапії у формуванні довірливих і гармонійних стосунків між батьками та дітьми.

Практична значущість полягає у створенні й апробації казкотерапевтичної програми для розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки», яку можна використовувати у роботі практичних психологів, педагогів і консультантів із сімейних питань.

Апробація результатів Розроблені наукові положення та отримані результати дослідження були предметом розгляду на конференціях, зокрема: «Роль психології в сучасному світі». Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 09 грудня 2025 р) і в межах навчальної практики, під час роботи з сім'ями.

Структура роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 76 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХЛОГІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ КАЗКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У РОЗВИКУ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ СТОСУНКІВ

1.1. Психологічні засади формування батьківсько-дитячих стосунків

У дошкільному віці дитина включається у складну систему соціальних взаємин, які мають вирішальне значення для становлення її особистості, оскільки саме в цей період формується первинний досвід соціальної взаємодії [6]. Провідне значення в цьому процесі має взаємодія з батьками, адже вона є першим і базовим досвідом контакту з навколишнім світом. Перші зразки спілкування та поведінки, засвоєні дитиною у взаємодії з батьками, не зникають з віком, а формують уявлення про світ і людей та надалі відтворюються у міжособистісних стосунках [6], що зумовлює їхню тенденцію до повторення у наступних поколіннях.

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження можна зробити висновок, що сфера батьківсько-дитячих стосунків пов'язана з такими феноменами: ставлення батьків до дітей, стилі та типи виховання, тип прив'язаності, та характер взаємодії батьків і дітей.

Отже, з урахуванням вищезазначеного, можна пригадати класичні стилі, такі як: авторитарний, демократичний, ліберальний та байдужий [25;29].

Авторитарний стиль вирізняється високими вимогами та низькою емоційною підтримкою. Батьки, які застосовують цей стиль, вимагають суворого дотримання правил та слухняності, часто не пояснюючи причин своїх вимог. У результаті взаємодія між батьками та дітьми стає формальною, обмеженою правилами, а емоційний контакт слабшає. Спілкування у такій родині часто одностороннє, і це може призводити до непорозумінь та конфліктів. Дослідження показують, що сім'ї з авторитарним стилем виховання зазвичай характеризуються низьким рівнем довіри та відкритості між поколіннями, що ускладнює встановлення близьких стосунків [27].

Демократичний стиль є найбільш збалансованим та сприятливим для розвитку гармонійної взаємодії між батьками та дітьми. Батьки підтримують ініціативу дитини, заохочують її самостійність, обговорюють сімейні проблеми та враховують думку дитини при прийнятті рішень. Водночас вони виявляють послідовність у дотриманні дисципліни, що створює структуроване, але емоційно безпечне середовище для взаємодії. Такий підхід сприяє відкритому спілкуванню, довірі та ефективному вирішенню конфліктів у родині [25;26].

Ліберальний стиль характеризується високою емоційною підтримкою, проте відсутністю чітких правил та меж. Взаємодія у таких сім'ях часто хаотична, спілкування не структуроване, а батьківська роль як авторитету слабка, що може призводити до непорозумінь та труднощів у налагодженні правил поведінки. Хоча емоційний контакт у цих сім'ях збережений, відсутність послідовності у взаємодії ускладнює ефективну комунікацію [27;26].

Нехтуючий або байдужий стиль виховання характеризується мінімальною залученістю батьків та відсутністю підтримки. Такі стосунки часто позбавлені емоційного контакту та відкритого спілкування, що негативно впливає на здатність дитини та батьків розуміти один одного та вирішувати конфлікти конструктивно. Відсутність активної взаємодії може призводити до ізоляції членів сім'ї та порушення довіри [25;29].

Взаємодія між батьками та дітьми формує критичні психологічні механізми, які визначають характер їхніх стосунків та впливають на розвиток моральності. Демократичний стиль виховання, наприклад, сприяє відкритому діалогу та позитивному підкріпленню, що дозволяє дитині та батькам ефективно обговорювати наслідки дій, узгоджувати правила та цінності. Така взаємодія зміцнює довіру і підтримує конструктивний контакт у родині, а моральне судження формується на основі внутрішньої мотивації, а не страху перед покаранням [27, с. 867-872].

Навпаки, авторитарний підхід може створювати бар'єри у спілкуванні:

увага акцентується на зовнішніх наслідках та послуку, а не на розумінні правил і цінностей. Це зменшує можливість відкритого обговорення, порушує довіру та ускладнює встановлення близьких стосунків у сім'ї [25].

Особливу увагу слід приділити явищу гіперопіки, яке проявляється у надмірному контролі та постійному нагляді з боку батьків. У таких умовах взаємодія між дитиною та батьками часто стає обмеженою, директивною та напруженою: численні заборони та суворі настанови перешкоджають розвитку автономії та самостійності дитини, формуючи нерішучість та безініціативність. В іншому різновиді гіперопіки - вихованні за принципом «кумира сім'ї» - дитина перебуває в центрі уваги, а батьківська опіка стає надмірною, що може ускладнювати реалістичне сприйняття себе та взаємодію з батьками [6].

З віком усвідомлення дитиною того, що батьки не всесильні і не завжди знають відповіді на всі питання, може викликати труднощі у взаємодії та регулюванні очікувань у родині. Тому важливо, щоб батьки враховували індивідуальні особливості дитини та організовували конструктивний стиль взаємодії, який відповідає її віковим та особистісним потребам, підтримуючи при цьому довіру та відкритість у стосунках [6, с. 102].

Узагальнюючи наведене, можна зазначити, що гармонійні дитячо-батьківські стосунки залежать від вікових та індивідуальних особливостей як дітей, так і батьків і спрямовані на задоволення їхніх базових потреб. На дорослих лежить відповідальність за створення конструктивного стилю взаємодії в сім'ї, однак варто підкреслити, що психологічно благополучні, задоволені власним життям батьки, які орієнтовані на гармонійне виховання, здатні формувати у дітей подібне почуття задоволеності та емоційного благополуччя.

Дослідження стосунків між батьками та дитиною базувалося на теорії прив'язаності Джона Боулбі (1973 р.), згідно з якою у дітей формуються внутрішні уявлення про стосунки в результаті взаємодії зі своїми батьками, які згодом використовуються для підтримання інших стосунків. Теорія

прив'язаності також передбачає, що стосунки між батьками та дитиною мають довгострокові наслідки для формування психологічного функціонування дитини. На думку психолога, новонароджена дитина сприймає себе й маму окремо одне від одного й не перебуває в злитті з нею, а тому вже з перших днів життя дитина й мати починають будувати взаємодію - першу соціальну взаємодію у житті дитини, яка згодом стане взірцем усіх інших стосунків [23, с. 48].

К. Г. Бріш, спираючись на теорію Дж. Боулбі, так визначає систему прив'язаності: «це – генетично закодована базова мотиваційна система, що виникає у немовляти після народження за чіткими біологічними детермінантами. Вона сприяє контакту дитини з первинною спорідненою особою та забезпечує виживання першої» [5].

Дослідження у рамках теорії прив'язаності підкреслюють, що тип прив'язаності, сформований у дитячому віці, має властивість «безперервності», тобто проявляється у більшості майбутніх стосунків дитини з важливими для неї людьми. Подальший розвиток дитячо-батьківських взаємодій значною мірою обумовлюється першим досвідом спілкування з матір'ю. Внутрішня репрезентація прив'язаності стає моделлю для майбутніх міжособистісних взаємодій, включаючи дружні та романтичні стосунки у дорослому житті. У контексті психологічної безпеки дитини важливим є поступове сприяння батьками її автономії та надання підтримки.

Будь-які близькі стосунки неминуче супроводжуються конфліктами, особливо у взаємодії між батьками та дитиною. Тип прив'язаності, сформований у ранньому віці, визначає базові моделі реагування дитини у стосунках і впливає на її сприйняття обмежень, правил та емоційних проявів батьків. У процесі виховання виникають різні ситуації напруження, коли дитина проявляє опір, відстоює власні бажання або переживає емоційне роз'єднання.

У процесі розвитку дитячо-батьківських стосунків конфлікти є природним і неминучим явищем. Вони відображають різницю потреб,

очікувань та емоційних станів дитини і батьків. Розуміння різних типів конфліктів допомагає оцінити їхній вплив на взаємодію у родині та на розвиток емоційної регуляції дитини.

У психологічній літературі виокремлюють три основні типи конфліктів у дитячо-батьківських стосунках. Неминучий конфлікт періодично виникає у всіх близьких взаєминах і пов'язаний із природною різницею потреб та емоційних станів батьків і дитини. Такі ситуації можуть проявлятися у втраті уваги до сигналів дитини, нетерпимості або емоційній реактивності дорослого.

Межовий конфлікт з'являється під час встановлення батьками обмежень, необхідних для формування структури поведінки дитини. Хоча ці обмеження важливі, вони можуть призводити до напруження та емоційного дистанціювання. Визнання та відображення емоцій дитини без автоматичного виконання її бажань сприяє розвитку здатності регулювати власні емоції. Напружений конфлікт характеризується сильним емоційним розладом та значним розривом взаємодії, часто супроводжується криками, погрозами чи приниженням дитини. Такі конфлікти негативно впливають на психоемоційний стан дитини, викликають почуття сорому та можуть відображати нерозв'язані проблеми батьків. У результаті як батьки, так і дитина можуть відчувати емоційне напруження і невпевненість у власних силах [21, с. 151].

Підсумовуючи, можна зазначити, що дитячо-батьківські стосунки формуються під впливом багатьох чинників: стилю виховання, рівня опіки, особливостей прив'язаності та здатності батьків враховувати індивідуальні потреби дитини. Тип прив'язаності, закладений у ранньому віці, визначає реакції дитини на обмеження та правила і впливає на її емоційний розвиток. Конфлікти між батьками та дитиною є неминуchoю складовою цих стосунків, проте їх характер залежить від того, як дорослі організовують взаємодію: поміркована підтримка, чіткі обмеження та увага до емоцій дитини допомагають їй навчитися регулювати свої почуття, тоді як надмірний контроль або емоційне напруження можуть негативно позначатися на

психологічному благополуччю дитини. Загалом, якісна взаємодія та розуміння потреб дитини сприяють гармонійному розвитку стосунків і формуванню у неї почуття безпеки та впевненості.

1.2. Казкотерапія як напрям арттерапевтичної практики та її психологічний потенціал

Казкотерапія – один з найефективніших психологічних методів у роботі з дітьми, який також чудово зарекомендував себе в роботі з дорослими. Цей метод, вважається найбільш безпечним та лагідним способом психокорекції [16].

Це один із небагатьох на сьогодні засобів, який дозволяє об'єднати дорослого та дитину, дає можливість зрозуміти один одного. Вона дає дитині необхідну гаму переживань, які викликають добрі серйозні почуття. В. Сухомлинський наголошував на цій властивості казкового твору, зазначаючи, що казка розвиває внутрішні сили дитини, завдяки яким людина не може не робити добре. Казка – це засіб соціалізації дитини, вона допомагає увійти у суспільство, адаптуватися в ньому й самовиразитися в соціумі. Це вид мистецтва, що виконує своєрідну терапевтичну мистецьку функцію, яку Аристотель означив терміном «катарсис» - очищення душі, зняття стресу, заспокоєння [13, с.106].

Термін «казкотерапія» з'явився в 1990-ті роки, його авторство належить казкотерапевтам А. А. Бреусенку-Кузнецову, Т. Д. Зінкевич-Євстигнєвій та ін., які під казкотерапією розуміють засоби передачі психологічних знань про соціальне становлення особистості за допомогою використання метафоричних засобів [3, с. 8–9]. Також її можна розглядати як процес перенесення казкових змістів у реальність, процес утворення зв'язків між поведінкою в реальному житті й казковими подіями. Терапія казкою спрямована на виявлення першопричин психологічних проблем і розкриття життєвого потенціалу особистості [3].

Суть казкотерапії полягає у створенні особливого казкового середовища, де дитина може проживати власні фантазії та працювати зі своїми страхами та внутрішніми проблемами. Через сюжетні образи казки дитині доступно пояснюють різницю між добром і злом. Позитивні персонажі служать прикладом правильної поведінки, тоді як негативні герої показують небажані вчинки та наслідки їх здійснення. У казках зазвичай позитивні герої отримують винагороду, а негативні - переживають покарання, що допомагає дитині усвідомлювати моральні уроки.

Зокрема, німецький психотерапевт Н. Пезешкіан виокремлює такі психокорекційні функції казки [20]:

1. Функція дзеркала. Зміст казки стає тим дзеркалом, яке відображає внутрішній світ людини, полегшуючи тим самим ідентифікацію з ним.

2. Функція моделі. Казки відображають різноманітні конфліктні ситуації і надають можливі способи їх вирішення або вказують на наслідки окремих спроб їх вирішення. Отже, вони допомагають навчатися за допомогою моделі.

3. Функція опосередкування. Казка постає посередником між клієнтом і психологом, знижуючи тим самим опір клієнта.

4. Функція зберігання досвіду. Після закінчення психокорекційної роботи казки продовжують впливати на повсякденне життя клієнта.

5. Функція повернення на більш ранні етапи індивідуального розвитку (регресія). Казка допомагає клієнтові повернутися до минулої радісної безпосередності. Вона викликає радість і здивування, відкриває світ фантазії, образного мислення, безпосереднього входження в роль, яку пропонує зміст. Казка допомагає пробудженню дитячих і творчих сил у самого психолога, який працює з клієнтом. Вона активізує його роботу на рівні інтуїції.

6. Функція альтернативної концепції. Казка звучить для клієнта не в традиційному заданому сенсі, а пропонує йому альтернативну концепцію, яку клієнт може або прийняти, або відкинути.

7. Функція змінення позиції. Казки несподівано викликають у дитини нове переживання, у її свідомості відбувається змінення позицій.

На початку XX століття психотерапевти почали звертати увагу на казки як на можливий інструмент роботи з дітьми. Карл Юнг та його теорії архетипів зробили значний внесок у розуміння того, як символи та образи казок впливають на підсвідомість. У 70-80-х роках XX століття почалася систематизація методів казкотерапії як окремого напрямку в психотерапії. У сучасних умовах, коли діти часто стикаються зі стресовими і травматичними ситуаціями, казкотерапія може забезпечити необхідну психологічну підтримку, допомагаючи їм опрацьовувати переживання і знаходити вихід з кризових ситуацій через символічні образи казок [19].

У сучасних наукових дослідженнях доведено результативність використання казкотерапії як засобу розвитку комунікативних умінь у дітей. Кількість наукових публікацій і методичних напрацювань, присвячених упровадженню казкотерапевтичних методів у практичну діяльність педагогів і психологів, постійно зростає. Водночас зарубіжні науковці підкреслюють доцільність застосування психотерапевтичних казок у роботі з дітьми, відзначаючи їхній позитивний вплив на емоційний стан, пізнавальні процеси та загальний психологічний розвиток дитини.

Так, вчені Рубан, Л., Лещенко, М., Олійник, І., Петровський, М., Сандига, Л. розглядають казку як ліки для душі людини. Автори акцентують увагу на тому, щоб казкова історія набула терапевтичного характеру, вона має відображати проблему дитини. Процес казкотерапії допомагає зняти напругу в стресових ситуаціях, сприяє конструктивному переживанню емоцій, розвиває комунікативні навички, уяву, відволікає від важких переживань. За висновками вчених, «казкотерапія є унікальним методом лікування розладів психічного здоров'я, спричинених військовими діями, оскільки діти знаходять у казках відлуння внутрішніх переживань з власного життя» [28].

Значущість і доцільність застосування психотерапевтичних казок у роботі з дітьми знаходять відображення у працях сучасних українських науковців, які акцентують увагу на їхній ролі в емоційному та психологічному розвитку дитини.

Так, Марценюк М.О., Фельцан І.М. зосереджують увагу на тому, що психотерапевтичні казки допомагають дітям подолати страхи та тривожність, пропонуючи їм символічні шляхи вирішення внутрішніх конфліктів. «... вони вчать дитину, що, якщо людина не здається під натиском проблем, то наприкінці, вона обов'язково переможе. Прослуховуючи казку, дитина ототожнює себе з її героями, знаходять віддзеркалення свого власного життя і прагне скористатися прикладом позитивного героя в боротьбі зі своїми страхами та проблемами [14, с. 58]. З позиції Зайцевої А.І. використання казок у дитячій психотерапії сприяє розвитку емоційної стійкості, допомагаючи дітям краще розуміти свої почуття та знаходити способи їх висловлення [10].

Дубчак М. А спрямовує своє дослідження на подолання тривожності дітей дошкільного віку, що базується на поєднанні різних психотерапевтичних технік, що об'єднує казкотерапія. Використання психотерапевтичних казок у роботі з дітьми дозволяє ефективно вирішувати психологічні проблеми, покращуючи їхнє емоційне благополуччя [9].

Бальбуза О.М. розглядає психотерапевтичні казки крізь призму мовленнєвого розвитку дитини, зазначаючи той факт, що казки допомагають дітям вчитися будувати зв'язні висловлювання та вдосконалювати свої комунікативні навички [1].

У сучасних умовах психотерапевтичні казки виступають дієвим засобом психологічної роботи з дітьми, які зазнали травматичного досвіду, адже вони забезпечують безпечний символічний простір для усвідомлення та опрацювання переживань, зумовлених воєнними подіями в Україні.

За словами українських дослідників М. І. Замелюк, С. О. Міліщук, казкотерапія сприяє сприйманню особистості себе такою, якою вона є, «усвідомлювати себе й інших людей, кожного, як неповторну індивідуальність. У кожної людини є потреба в самовираженні, яке зазвичай залишається незадоволеним, що породжує внутрішній конфлікт. Казкотерапія використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, покращення взаємодії із зовнішнім

світом» [11].

Науковці наголошують на важливості казкотерапії в розвитку комунікативних навичок дітей, показуючи, як вона допомагає їм висловлювати свої думки та емоції, а також взаємодіяти з оточуючими. Казкотерапія є ефективним засобом розвитку комунікативних навичок у дітей, оскільки вона дозволяє їм вчитися виражати свої думки та почуття через символічні образи і сюжети [18]. Казки створюють безпечне середовище для дітей, де вони можуть експериментувати зі своїми комунікативними навичками, покращуючи їх у процесі гри та взаємодії з іншими [18]. Через казки діти навчаються взаємодіяти з іншими, розуміти і висловлювати свої емоції, що є важливою частиною розвитку їхніх комунікативних навичок [2].

Казкотерапія є потужним інструментом, що сприяє гармонійному розвитку дитини, допомагає їй вчитися спілкуватися та вирішувати конфлікти, розвивати емоційну сферу та уяву.

Воєнні події в Україні суттєво позначилися на психоемоційному стані дітей, у зв'язку з чим казкотерапія розглядається як ефективний метод зниження рівня тривожності, подолання страхів і відновлення відчуття психологічної безпеки. Використання казкотерапевтичних засобів сприяє активізації внутрішніх психологічних ресурсів дитини, опрацюванню негативних переживань та розвитку комунікативних навичок, що, у свою чергу, позитивно впливає на процес адаптації до нових умов і формування конструктивних взаємин з однолітками.

1.3. Механізми та умови ефективного використання казкотерапії у сімейній взаємодії

У наукових дослідженнях казкотерапія розглядається як ефективний засіб психологічного супроводу сім'ї, що сприяє налагодженню взаємодії між дитиною та батьками. Використання казкового сюжету дозволяє

опосередковано відобразити внутрішньосімейні стосунки, знизити рівень емоційної напруги та створити умови для безпечного обговорення проблемних ситуацій. Через ідентифікацію з героями казки дитина транслює власний досвід взаємодії з близькими дорослими, що дає змогу батькам краще усвідомити її емоційний стан та потреби. Водночас активна участь батьків у казкотерапевтичному процесі сприяє формуванню довірливих взаємин і покращенню комунікативного клімату в родині.

Одним із провідних механізмів впливу казкотерапії є її метафоричність, що дає змогу членам сім'ї опосередковано звертатися до складних тем і переживань. Через образи та символи казкового сюжету дитина може передати власні емоції, страхи чи тривоги, не називаючи їх прямо, що особливо важливо у взаємодії з батьками. Такий підхід сприяє зниженню психологічного напруження та створює умови для більш відкритого діалогу в сім'ї [12].

Важливим механізмом ефективності казкотерапії у сімейній взаємодії є ідентифікація з казковими героями. Під час спільного обговорення казки дитина та дорослі можуть співвідносити себе з певними персонажами, аналізувати їхні вчинки та переживання. Це дозволяє членам родини краще усвідомлювати власні ролі у взаєминах, а також сприяє розвитку емпатії й взаєморозуміння між батьками та дітьми [19].

Однією з ключових умов ефективного використання казкотерапії у сім'ї є створення емоційно безпечного простору. Батьки в процесі роботи з казкою мають утримуватися від оцінних суджень, критики чи нав'язування «правильних» інтерпретацій. Підтримувальна позиція дорослих дозволяє дитині вільно висловлювати думки та почуття, що позитивно впливає на якість сімейної комунікації та довіру у взаєминах [7].

Казкотерапія у сімейній взаємодії часто реалізується через спільне створення або доповнення казок, що активізує творчий потенціал усіх учасників. Така форма роботи сприяє емоційному зближенню, формуванню позитивного досвіду спільної діяльності та розвитку комунікативних навичок. У процесі спільної творчості сім'я отримує можливість непрямо опрацювати

конфліктні або напружені ситуації, трансформуючи їх у символічну форму [12].

Ефективність казкотерапії у сімейному середовищі також залежить від усвідомленого добору казкового матеріалу, який має відповідати віковим особливостям дитини, актуальним потребам родини та її психологічному стану. За умови систематичного та обережного використання казкотерапія сприяє гармонізації сімейних взаємин, зниженню емоційної напруги та формуванню більш довірливих стосунків між батьками й дітьми [19; 7].

На сьогоднішній день лікування казкою застосовується повсюдно: проходять групові та індивідуальні заняття для людей будь-якого віку. Деякі батьки можуть самостійно використовувати написані казкотерапевта історії, щоб надати допомогу своїй дитині. Авторське написання індивідуальної історії для дитини зараз стає найбільш популярним методом психологічної роботи з корекцією взаємодії. Це пов'язано з тим, що батьки та діти асоціюють себе з героями казки, що допомагає їм усвідомити себе і свої слабкі сторони [14].

Основними принципами занять з казкотерапії є [15, с. 24]:

- Добровільність участі дітей центральний момент казкотерапії. Цьому сприяє ритуал «входження в казку»;
- зв'язок з реальністю: через казки відбувається прилучення дитини до загальнолюдських цінностей;
- облік індивідуальних особливостей дітей: від ступеня психологічного комфорту учасників залежить їх активність, глибина емоційної включеності;
- увага рухової активності дітей: втома після багаторазового виконання психогимнастических етюдів призводить до мимовільного розслабленню організму і, отже, зняття емоційної напруги;
- заохочення самостійності дітей щодо сюжету казок, дія однолітків, власних переживань.

Основні правила проведення занять: заняття з казкотерапії проводяться один раз на тиждень. У молодшій і середній групі тривалість 15-20 хвилин. У

старшому дошкільному віці тривалість досягає 25-30 хвилин. Казкотерапія проводиться по підгрупах. Склад кожної з них не повинен перевищувати 12 осіб. Оптимальна кількість учасників - 8-10 осіб. На думку Є. Свиридової «Як показує досвід, саме в цьому діапазоні ефекти групової казкотерапії можуть проявлятися особливо яскраво. Регулярність проведення сприяє закріпленню позитивного ефекту в розвитку особистості і мовлення дитини» [22, с. 55].

Для проведення занять створюється безпечний простір. Місце для заняття повинно бути досить багато. На підлозі необхідний великих розмірів килим. Так, О. Складенко пише: «у процесі розслаблення (сидячи, лежачи, стоячи) дітям не рекомендується рухатися, розмовляти, ставити запитання, тому що процес «слухання себе» дуже відволікає увагу дітей і легко руйнує створену провідними атмосферу. Спочатку діти можуть відчувати деяку незручність від нерухомості. Ведучому потрібно буде дуже м'яко і терпляче пояснити дітям, як навчитися «слухати» себе, долати неприємні відчуття, бути мужнім і сильним. У процесі заняття дітям періодично дається можливість говорити про свої відчуття, але іноді пропонується просто мовчки «послухати себе» [24, с. 2].

Роль психолога в цих заняттях ключова. Саме від нього залежить, яку атмосферу, який настрій він створює, як буде направляти увагу дітей, активізувати і заспокоювати їх. Ведучий повинен тонко відчувати, в якому ритмі і темпі проводити заняття, коли зменшувати або збільшувати кількість і інтенсивність вправ. Розвиток емоційної чуйності дітей на музику повинно бути в центрі уваги педагога-психолога протягом усього заняття [17].

Необхідно пам'ятати, що все, що виконується дітьми, всі їхні слова, руху, навіть імпровізація (їх треба заохочувати особливо) є успішними, вдалими, розкутими, допомагають дитині повірити в себе і в свої сили. Дітей необхідно постійно підбадьорювати, словесно заохочувати і за особливо важкі вправи неодмінно хвалити [15].

Таким чином, організація занять з казкотерапії, створення безпечного простору та підтримувальна позиція педагога-психолога є необхідними

умовами її ефективності у роботі з дітьми. Водночас зазначені принципи мають універсальний характер і можуть бути адаптовані не лише до групових занять у закладах освіти, а й до сімейної взаємодії. Атмосфера емоційної безпеки, безоціночне прийняття, підтримка самовираження дитини та уважне ставлення до її переживань є ключовими чинниками як у професійній психолого-педагогічній роботі, так і у взаєминах між батьками та дітьми. Саме тому казкотерапія набуває особливої цінності у сімейному середовищі, де вона може виступати засобом зміцнення емоційного контакту, розвитку довіри та гармонізації дитячо-батьківських стосунків.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що дитячо-батьківські стосунки є ключовим фактором розвитку взаєморозуміння, довіри та емоційного контакту між дитиною та батьками. Стиль виховання, рівень опіки та тип прив'язаності визначають характер взаємодії у родині, реакції дитини на правила та обмеження, а також здатність обох сторін ефективно вирішувати конфлікти. Демократичний стиль виховання сприяє розвитку відкритого діалогу, конструктивного вирішення конфліктів та підтримці емоційного зв'язку, тоді як авторитарний, ліберальний або байдужий підхід може створювати бар'єри у спілкуванні, емоційне напруження або хаотичність взаємодії. Особливу увагу слід приділяти гіперопіці, яка обмежує автономію дитини і ускладнює налагодження гармонійного контакту з батьками.

Важливою складовою підтримки ефективних дитячо-батьківських стосунків є усвідомлення батьками індивідуальних особливостей дитини, а також організація конструктивного стилю взаємодії, що враховує її вікові та психологічні потреби. Тип прив'язаності, закладений у ранньому віці, стає моделлю майбутніх міжособистісних взаємодій і визначає сприйняття обмежень, правил та конфліктних ситуацій. Конфлікти, неминучі у близьких

стосунках, можуть бути конструктивними за умови поміркованої підтримки, чітких обмежень та уваги до емоцій дитини, або руйнівними при надмірному контролі чи емоційному напруженні.

Казкотерапія виступає ефективним психолого-педагогічним методом, що сприяє розвитку емоційної сфери, комунікативних навичок та морального розуміння дитини. Вона забезпечує безпечне середовище для проживання емоцій, ідентифікації з героями та опрацювання конфліктних ситуацій, що дозволяє зміцнювати дитячо-батьківські стосунки. Спільна робота дитини та батьків з казкою створює умови для відкритого діалогу, розвитку емпатії та довіри, допомагає гармонізувати сімейні взаємини та підвищує психологічне благополуччя всіх членів родини.

Таким чином, ефективна організація взаємодії у сім'ї та використання казкотерапевтичних методів сприяють формуванню у дитини та батьків довірливих, гармонійних стосунків, розвитку емоційної стійкості та готовності до конструктивної взаємодії, що є основою психологічного благополуччя сім'ї в цілому.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ КАЗКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У РОЗВИТКУ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ СТОСУНКІВ

2.1. Організація, етапи та вибірка дослідження

З метою дослідження психологічної спроможності казкотерапевтичних практик у розвитку батьківсько-дитячих стосунків було організовано та проведено емпіричне дослідження на базі приватного закладу дошкільної освіти Альтера КІДЗ. Учасниками стали батьки та їхні діти, які відвідують зазначений заклад дошкільної освіти. У дослідженні взяли участь чотири сім'ї (двоє батьків та одна дитина) у загальній кількості 12 осіб, серед яких 8 дорослих та 4 дитини дошкільного віку (від 4 до 5 років). Для дотримання вимог наукового дослідження кожній сім'ї було надано кодове слово: Сім'я А; Сім'я Б; Сім'я В; Сім'я Г.

Для діагностичного етапу дослідження були обрані наступні методики: для дітей - проєктивна методика «Малюнок сім'ї» в очному форматі з дотриманням усіх вимог щодо проведення проєктивних методик, для батьків - методика «Соціограма сім'ї» Є.Г. Ейдемільер в очному форматі з дотриманням усіх вимог щодо проведення проєктивних методик та опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ) (Ейдемільер Е. Г., Юстицькіс В. В.) в дистанційному форматі за допомогою гугл-форми.

Організація дослідження передбачала створення максимально комфортного та безпечного середовища для учасників, оскільки робота була пов'язана з емоційною сферою дітей та особливостями сімейної взаємодії. Перед початком роботи батьків було ознайомлено з метою дослідження, особливостями проведення занять та використанням психодіагностичних методик. Участь у дослідженні була добровільною.

Для зручності проведення занять та створення сприятливої атмосфери учасників було поділено на дві окремі групи по 6 осіб у кожній: 4 дорослих та

2 дитини. Робота з групами проводилася у різні дні, що дало змогу приділити достатньо уваги кожній сім'ї та забезпечити більш спокійну емоційну атмосферу під час занять. Під час організації роботи враховувалися вікові особливості дітей дошкільного віку, рівень їхньої емоційної чутливості та потреба у підтримці з боку батьків.

Дослідження проводилося у декілька етапів. На першому етапі було здійснено теоретичний аналіз проблеми батьківсько-дитячих взаємин та психологічних можливостей казкотерапії. Також було підібрано психодіагностичний інструментарій для вивчення особливостей сімейних взаємин та емоційного стану дітей. Після цього проводилася первинна діагностика, у ході якої використовувалися методики «Малюнок сім'ї», «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ) та «Сімейна соціограма». Застосування комплексу методик дало можливість більш повно дослідити характер взаємин між батьками та дітьми, рівень емоційної близькості у сім'ї, особливості сімейного виховання та психологічний клімат у родині.

Другий етап дослідження передбачав проведення серії казкотерапевтичних занять з елементами творчої діяльності. Заняття були спрямовані на розвиток емоційного контакту між батьками та дітьми, покращення взаєморозуміння, формування довірливих взаємин та створення позитивної атмосфери у сім'ї. У роботі використовувалися психотерапевтичні казки, бесіди за змістом казкових історій, спільне обговорення поведінки героїв, творчі вправи, малювання та інші види спільної діяльності. Особлива увага приділялася залученню батьків до активної взаємодії з дитиною, розвитку навичок емоційної підтримки та конструктивного спілкування.

На завершальному етапі було проведено повторне психодіагностичне обстеження з використанням тих самих методик, що й на початку дослідження. Це дозволило простежити можливі зміни у батьківсько-дитячих взаєминах після проведення казкотерапевтичних занять, а також оцінити ефективність використання казкотерапії у роботі з сім'ями дітей дошкільного віку. Отримані результати стали основою для подальшого аналізу особливостей

впливу казкотерапевтичних практик на розвиток позитивних взаємин між батьками та дітьми.

2.2. Методики та інструменти діагностики особливостей батьківсько-дитячої взаємодії

Для діагностичного етапу дослідження були обрані наступні методики: проєктивна методика «Малюнок сім'ї», опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ) (Ейдемільер Е. Г., Юстицькіс В. В.), методика «Соціограма сім'ї» Є.Г. Ейдемільер.

Методика «Малюнок сім'ї» належить до найбільш поширених проєктивних методик, які активно використовуються у практичній психології для вивчення сімейних взаємин та емоційного стану дитини. Основне завдання методики полягає у тому, що дитині пропонують намалювати свою сім'ю. Під час аналізу враховується не тільки зміст самого малюнка, але й особливості його виконання: кого дитина зображує першими, як розміщує членів родини на аркуші, якими є розміри фігур, кольори, деталі та емоційні прояви персонажів.

За допомогою цієї методики можна краще зрозуміти, як дитина сприймає атмосферу у власній сім'ї, кого вважає найбільш значущими людьми, а також виявити можливі труднощі у взаєминах із близькими. «Малюнок сім'ї» допомагає помітити прояви тривожності, страхів, почуття самотності чи емоційного напруження, а також дає можливість оцінити рівень психологічного комфорту дитини та особливості її ставлення до себе й оточення (див. додаток 1).

Опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ), авторами якого є Е. Ейдемільер та В. Юстицькіс, використовується для вивчення особливостей виховання дитини в сім'ї та характеру взаємин між батьками й дітьми. Методика допомагає виявити помилки у вихованні, які можуть впливати на емоційний стан дитини, її поведінку та спілкування з оточуючими.

Опитувальник часто застосовується у роботі практичних психологів під час сімейного консультування та психодіагностики.

Він містить низку тверджень, на які батьки мають відповісти «так» або «ні» залежно від особливостей своєї поведінки у вихованні дитини. Після обробки результатів визначаються основні стилі сімейного виховання та можливі порушення у взаєминах.

Цей опитувальник дозволяє дослідити рівень батьківської опіки. Зокрема, може проявлятися гіперпротекція, коли дитина перебуває під постійним контролем і надмірною опікою, або гіпопротекція, що характеризується недостатньою увагою до дитини та слабким контролем за її поведінкою. Також аналізується ступінь задоволення потреб дитини: надмірне потурання її бажанням або, навпаки, нехтування емоційними й психологічними потребами.

Окремо оцінюється система вимог і заборон у сім'ї. В одних випадках батьки можуть висувати до дитини занадто високі вимоги та очікування, в інших - майже не встановлювати правил і меж поведінки. Методика також враховує особливості покарань: їх надмірну суворість або практичну відсутність.

За результатами опитування можна визначити різні типи порушень сімейного виховання, серед яких домінуюча чи потуральна гіперпротекція, емоційне відкидання дитини, нестійкий стиль виховання, жорстоке ставлення або покладання на дитину надмірної моральної відповідальності (див. додаток 2).

Тест «Сімейна соціограма» належить до проєктивних психодіагностичних методик, які використовуються для дослідження взаємин у сім'ї, емоційних зв'язків між її членами та особливостей сприйняття людиною свого місця у родинному колі. Методика часто застосовується у сімейному консультуванні та практичній роботі психолога, оскільки допомагає виявити особливості сімейної взаємодії, емоційну близькість або дистанцію між членами родини, а також можливі приховані конфлікти.

Під час проведення методики досліджуваному пропонується зобразити свою сім'ю у вигляді кружечків, розташованих усередині великого кола, яке символізує сімейний простір. Значення мають розмір кружечків, їх відстань один від одного, місце розташування, а також те, де людина розміщує себе серед інших членів сім'ї.

У процесі аналізу результатів звертається увага на емоційну близькість між членами родини: чим ближче розташовані кружечки, тим тіснішими зазвичай є взаємини між людьми. Розмір фігур може свідчити про значущість певного члена сім'ї або його авторитет у родині. Також оцінюються особливості сімейної структури, наявність окремих груп, дистанціювання чи відчуження між членами сім'ї.

Також значення має те, яке місце досліджуваний відводить собі у сімейному просторі. Це допомагає визначити рівень психологічного комфорту, відчуття прийняття у сім'ї або, навпаки, переживання самотності чи ізольованості. Наявність конфліктів може проявлятися у великій дистанції між окремими членами родини, винесенні когось за межі кола або відсутності певних осіб у малюнку (див. додаток 3).

Використання методик: «Малюнок сім'ї», «Аналіз сімейних взаємин» та «Сімейна соціограма» у поєднанні дає можливість більш повно дослідити особливості сімейних стосунків, емоційний стан дитини та характер взаємодії між членами родини. Застосування цих методик допомагає виявити рівень емоційної близькості у сім'ї, особливості виховання, можливі конфлікти та труднощі у спілкуванні. Отримані результати дозволяють краще зрозуміти психологічний клімат у сім'ї та визначити напрями подальшої консультативної, або корекційної роботи.

2.3. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

Обробка результатів отриманих даних за методикою «Малюнок сім'ї» та «Сімейна соціограма» проводилась нами за такими фундаментальними параметрами: склад сім'ї; розмір та ієрархія сім'ї; простір та дистанція в сім'ї. Оцінка ключових критеріїв представлено в Додатках 1, 3.

Результати дослідження дитини сім'ї А за методикою «Малюнок сім'ї» та батьків за методикою «Сімейна соціограма» представлено в таблиці 2.1.

Інтерпретація отриманих даних носить об'єктивних характер та формувалась на основі діалогу із дитиною та батьками.

Таблиця 2.1

Результати дослідження дитини сім'ї А за методикою «Малюнок сім'ї» та батьків за методикою «Сімейна соціограма»

Параметр	Малюнок дитини	Соціограма(мама\тато)	Попередній змістовний висновок
Склад сім'ї	Зображені: мама, тато, дитина	У всіх соціограмах фігурують ті самі члени: «Я», дитина, партнер	Повний збіг складу сім'ї у двох методиках. Ознак виключення членів родини не виявлено
Розмір та ієрархія сім'ї	Дитина зображена меншою за батьків; батьки більші	Мама: себе розміщує вище; дитину нижче збоку; батька нижче. Тато: себе ставить вище, дружину нижче, дитина - в стабільній позиції	У малюнку - чітка вікова/силова ієрархія (дорослі домінують). У соціограмах - зміщення акценту на власну значущість кожного з батьків

Продовження табл. 2.1.

Простір та дистанція в сім'ї	Усі фігури розташовані приблизно на однаковій дистанції	У соціограмах: мама і тато по-різному розміщують один одного (верх/низ), дитина зміщується вбік або нижче	У малюнку - емоційно рівна дистанція (стабільність). У соціограмах - різна суб'єктивна ієрархія та позиціонування членів сім'ї
------------------------------	---	---	--

Наступним кроком нашого дослідження було виявлення кореляційних зв'язків між отриманими показниками сім'ї А за методикою «Малюнок сім'ї» та методикою «Сімейна соціограма». Результати дослідження представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Кореляційні зв'язки між отриманими показниками сім'ї А за методикою «Малюнок сім'ї» та методикою «Сімейна соціограма»

Параметр порівняння	Варіант А: повний збіг (стійка тенденція)	Варіант Б: розбіжність (прихований зміст)	Висновок для «Сім'ї А»
Емоційні зв'язки та близькість	У малюнку всі члени сім'ї розташовані на рівній дистанції, що свідчить про загальну емоційну рівновагу	У соціограмах спостерігається різне позиціонування партнера і дитини (верх/низ, центр/бік)	Загалом сім'я сприймається як цілісна, але існують різні суб'єктивні акценти у батьків щодо ролей і значущості
Психологічна структура сім'ї	Склад сім'ї повністю збігається в обох методиках (мама, тато, дитина)	Немає виключення членів сім'ї, але є різне «розміщення» ролей у соціограмах	Ознак витіснення або заперечення членів сім'ї не виявлено; структура прийнята всіма учасниками

Продовження табл. 2.2

Авторитет та лідерство	У малюнку батьки більші за дитину - чітка вікова ієрархія	У соціограмах кожен із батьків підкреслює власну домінуючу позицію (себе - вище, інших - нижче/збоку)	Лідерство у сім'ї не є однозначно закріпленим; спостерігається «перехресна ієрархія» між батьками
------------------------	---	---	---

Отже, за результатами діагностики дитини за методикою «Малюнок сім'ї» і батьків за методикою «Сімейна соціограма» та проведеного кореляційного аналізу можна зробити висновок, що структура сім'ї А є цілісною, стійкою та повністю прийнятою всіма її членами. У дитини сформоване здорове сприйняття сімейної системи з чітким дотриманням міжпоколінніх меж та рівномірною емоційною дистанцією між усіма учасниками взаємодії. Водночас внутрішньосімейна динаміка дорослих характеризується явищами «перехресної ієрархії». Суб'єктивне прагнення кожного з батьків підкреслити власну домінуючу позицію у соціограмах вказує на приховану конкуренцію за лідерство в парі та неузгодженість рольових моделей.

За аналогією нами були оцінені результати дослідження дитини сім'ї Б за методикою «Малюнок сім'ї» та батьків за методикою «Сімейна соціограма», які представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Результати дослідження дитини сім'ї Б за методикою «Малюнок сім'ї»
та батьків за методикою «Сімейна соціограма»**

Параметр	Малюнок дитини	Соціограма(мама\тато)	Попередній змістовний висновок
Склад сім'ї	Тато, мама, старша дитина (я), молодша сестра у візочку	У соціограмах присутні всі члени сім'ї: тато, мама, двоє дітей	Повний збіг складу сім'ї в обох методиках, включно з молодшою дитиною
Розмір та ієрархія сім'ї	Батьки зображені більшими за дітей; діти менші	Тато малює себе першим; мама - у центрі; діти розміщені по боках і вище/знизу; тато і мама домінують за позицією	В обох методиках чітко простежується батьківська домінанта та вікова ієрархія (дорослі > діти)
Простір та дистанція сім'ї	Усі тримаються за руки; лінійна послідовність: тато, старша донька, мама, молодша сестра	У соціограмах: тато і мама розміщують дітей поруч, але з різною вертикальною дистанцією; між батьками та дітьми є помірна ієрархічна відстань	У малюнку - висока згуртованість та емоційна близькість; у соціограмах - збереження зв'язку, але з різним сприйняттям ролей

Кореляційні зв'язки між отриманими показниками дитини сім'ї Б за методикою «Малюнок сім'ї» та батьків за методикою «Сімейна соціограма» представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Кореляційні зв'язки між отриманими показниками сім'ї Б за методикою
«Малюнок сім'ї» та методикою «Сімейна соціограма»**

Параметр порівняння	Варіант А: повний збіг (стійка тенденція)	Варіант Б: розбіжність (прихований зміст)	Висновок для «родини А»
Емоційні зв'язки та близькість	У малюнку всі члени родини тримаються за руки, що свідчить про високу згуртованість	У соціограмах діти розміщені по різних боках і на різній висоті від батьків	Загалом сім'я емоційно близька, але існує різне уявлення про ступінь автономії дітей
Психологічна структура сім'ї	Повний збіг складу сім'ї, включно з молодшою дитиною у візочку	У соціограмах немає виключення членів сім'ї, але є різні позиційні акценти (хто «вище/нижче»)	Сімейна структура стабільна, без ознак витіснення або заперечення членів
Авторитет та лідерство	Батьки більші за розміром на малюнку - чітка батьківська домінанта	У соціограмах тато - ініціатор структури (перший), мама займає центральну позицію	У сім'ї спостерігається розподілене лідерство між батьками (тато - ініціатор, мама - емоційний центр)

Таким чином, результати дослідження дають можливість сформулювати наступний висновок. Члени сім'ї Б демонструють високий рівень психологічної згуртованості, емоційної близькості та стабільності сімейної структури. Факт повного збігу складу родини в усіх методиках (зокрема, чітке відображення молодшої дитини) та деталь малюнка, де всі тримаються за руки, свідчать про міцні інтеграційні зв'язки та сприятливий емоційний клімат. У сімейній системі чітко диференційовані міжпоколінні межі — впевнено простежується батьківська домінанта та вікова ієрархія. Владні та рольові

функції всередині батьківської підсистеми є збалансованими за принципом взаємодоповнюваності: батько виступає як ініціатор і структурна опора родини, тоді як матір виконує роль її емоційного та комунікативного центру.

В таблиці 2.5 представлені результати дослідження дитини сім'ї В за методикою «Малюнок сім'ї» та батьків за методикою «Сімейна соціограма».

Таблиця 2.5

**Результати дослідження дитини сім'ї В за методикою «Малюнок сім'ї»
та батьків за методикою «Сімейна соціограма»**

Параметр	Малюнок дитини	Соціограма(мама\тато)	Попередній змістовний висновок
Склад сім'ї	Мама, тато, дитина	У соціограмах батьків присутні ті самі члени сім'ї: мама, тато, дитина	Повний збіг складу сім'ї у всіх методиках, відсутні виключення
Розмір та ієрархія сім'ї	Усі члени зображені однакового розміру	У соціограмах: лінійна структура, тато трохи вище; загалом без вираженої домінантності	Ієрархія згладжена; спостерігається рівність між членами сім'ї з незначним підкресленням статусу батька
Простір та дистанція в сім'ї	Усі поруч, тримаються за руки	У соціограмах аналогічно: лінійне розташування поруч, без розривів	Високий рівень емоційної близькості та згуртованості, стабільна контактність

Виявлення кореляційних зв'язків між отриманими показниками сім'ї В за методикою «Малюнок сім'ї» та методикою «Сімейна соціограма» представлені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Кореляційні зв'язки між отриманими показниками сім'ї В за методикою
«Малюнок сім'ї» та методикою «Сімейна соціограма»**

Параметр порівняння	Варіант А: повний збіг (стійка тенденція)	Варіант Б: розбіжність (прихований зміст)	Висновок для «родини А»
Емоційні зв'язки та близькість	У всіх методиках фіксується спільність, близькість, відсутність дистанції; члени сім'ї зображені поруч і взаємодіють	Значущих розбіжностей не виявлено	Сім'я функціонує як емоційно згуртована система з високим рівнем контакту
Психологічна структура сім'ї	Повний збіг складу сім'ї та порядку розташування	Відсутні ознаки витіснення або виключення будь-кого	Структура сім'ї є стабільною, без внутрішніх конфліктів у сприйнятті складу
Авторитет та лідерство	Лінійна структура з легким підкресленням позиції батька (вищий рівень у соціограмі)	Вираженої ієрархічної напруги не виявлено	Лідерство м'яке, переважно узгоджене; домінування не конфліктне

Таким чином, на основі аналізу отриманих результатів сім'ї В можна зробити висновок, що ця сімейна система характеризується винятково високим рівнем згуртованості, психологічної стабільності та емоційної однорідності. Повний збіг складу родини в усіх методиках, лінійне розташування фігур та деталь малюнка, де всі члени сім'ї тримаються за руки, свідчать про міцні інтеграційні зв'язки, відкритість у спілкуванні та

сприятливий психологічний клімат. Особливістю родини є згладжена, демократична ієрархія. Однаковий розмір фігур на малюнку дитини та лінійна структура соціограм батьків вказують на партнерський тип взаємодії, де кожна особистість має рівноцінне значення.

Аналіз результатів дослідження дитини сім'ї Г за методикою «Малюнок сім'ї» та батьків за методикою «Сімейна соціограма» представлено в таблиці 2.7

Таблиця 2.7

Результати дослідження дитини сім'ї Г за методикою «Малюнок сім'ї» та батьків за методикою «Сімейна соціограма»

Параметр	Малюнок дитини	Соціограма(мама\тата)	Попередній змістовний висновок
Склад сім'ї	Мама і дитина; батько існує, але не зображений (військовий, відсутній вдома)	У соціограмах усі члени сім'ї присутні: мама, тато, дитина	Частковий збіг: дитина емоційно виключає батька з актуальної сімейної взаємодії
Розмір та ієрархія сім'ї	Мама більша за дитину, стоїть першою	Мама - центральна позиція; у тата дитина менша за інших	Підсилена роль матері як головної фігури; дитина займає підпорядковану позицію в системі
Простір та дистанція в сім'ї	Мама і дитина поруч; батько відсутній	Мама і дитина поруч; батько - на дистанції; у тата дистанція менша, але не рівнозначна	Простежується емоційна близькість «мати-дитина» і психологічна дистанція з батьком через його фізичну відсутність

Кореляційні зв'язки між отриманими показниками сім'ї Г за методикою «Малюнок сім'ї» та методикою «Сімейна соціограма» представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Кореляційні зв'язки між отриманими показниками сім'ї В за методикою «Малюнок сім'ї» та методикою «Сімейна соціограма»

Параметр порівняння	Варіант А: повний збіг (стійка тенденція)	Варіант Б: розбіжність (прихований зміст)	Висновок для «родини А»
Емоційні зв'язки та близькість	У малюнку та соціограмі мами простежується тісний зв'язок «мати-дитина»	У малюнку дитини батько відсутній, хоча в соціограмах він присутній	Дитина переживає емоційну орієнтацію на матір і часткове віддалення батька через його тривалу відсутність
Психологічна структура сім'ї	Склад сім'ї в соціограмах повний	У малюнку дитини батько виключений як значущий елемент актуальної сімейної взаємодії	Ознаки часткового психологічного «витіснення» батька з емоційного поля дитини
Авторитет та лідерство	Мама займає центральну та домінуючу позицію в усіх методиках	У тата дитина має менший розмір, але батько намагається зменшити дистанцію	Лідерська роль фактично закріплена за матір'ю; батько має емоційний зв'язок, але обмежений фізичною відсутністю

Таким чином, у сім'ї Г прослідковується специфічна структурно-рольова динаміка, зумовлена тривалою фізичною відсутністю батька (через військову службу). Результати проєктивних методик демонструють високу емоційну близькість і щільний психологічний зв'язок у діаді «мати-дитина», де матір виступає стабілізуючою, центральною та домінуючою фігурою в сімейній системі.

Первинні результати емпіричного дослідження чотирьох сімей(А, Б, В, Г) за допомогою методик «Малюнок сім'ї» та соціограми дозволили виявити різні типи сімейного функціонування та особливості емоційних взаємин.

У сім'ях А і В спостерігається відносно стабільна та гармонійна сімейна система. У родині А наявні незначні розбіжності у сприйнятті ієрархії між батьками, однак загалом зберігається цілісність сімейного образу. Родина В характеризується високою узгодженістю результатів двох методик, емоційною згуртованістю та рівномірним розподілом взаємин.

Сім'я Б демонструє високий рівень емоційної близькості та згуртованості, однак із певною диференціацією батьківських ролей, що свідчить про розподілене лідерство та індивідуальні особливості сприйняття сімейної ієрархії.

У сім'ї Г виявлено специфічні особливості, пов'язані з тривалою відсутністю батька (військова служба), що проявляється у зосередженості емоційного зв'язку на діаді «мати–дитина» та частковому витісненні батька з актуального емоційного поля дитини.

Отже, аналіз результатів за представленими методиками дав можливість виявити як явні, так і приховані аспекти сімейних взаємин. Первинна діагностика дозволила простежити рівень емоційної близькості, характер ієрархії, розподіл ролей та можливі зони напруження у сімейних системах.

З метою вивчення особливостей виховання дитини в сім'ї та характеру взаємин між батьками й дітьми, нами було проведено онлайн опитування батьків дітей за методикою «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ). Результати дослідження представлені на рисунку 2.1.

Рисунок 2.1. Узагальнений профіль стилів сімейного виховання за методикою АВС

Відповідно до результатів дослідження за допомогою опитувальника АСВ можна зробити наступний висновок, що в досліджуваних сім'ях переважає емоційно залучений стиль виховання з елементами турботи, підтримки та значної уваги до потреб дитини. Більшість батьків зазначали, що дитина займає важливе місце в їхньому житті, вони готові жертвувати власним часом і ресурсами заради неї, постійно переживають за її здоров'я та прагнуть забезпечити кращі умови розвитку. Це свідчить про достатньо високий рівень батьківської включеності та емоційної прив'язаності.

Водночас результати демонструють окремі прояви гіперпротекції. Значна частина респондентів вказувала на надмірне занепокоєння щодо дитини, труднощі з відмовою у проханнях, схильність багато думати про її справи та самопочуття. Такі показники можуть свідчити про тенденцію до надмірного контролю або емоційної залежності між батьками та дитиною.

Показники за шкалами потурання та санкцій свідчать про переважання м'якого стилю виховання. Більшість батьків намагаються рідко карати дітей,

вважають суворі покарання малоефективними та частіше орієнтуються на пояснення й підтримку. Разом із тим у деяких відповідях простежується непослідовність виховних дій: коливання між суворістю та поблажливістю, що може створювати для дитини нечіткість вимог і меж поведінки.

За шкалами вимог та обов'язків можна зробити висновок, що в більшості сімей діти мають помірний рівень домашніх обов'язків. Батьки загалом прагнуть залучати дитину до відповідальності, однак без надмірного навантаження. Це може свідчити про прагнення підтримувати баланс між контролем і самостійністю дитини.

Результати також показують достатньо низький рівень емоційного відторгнення. Більшість респондентів заперечували твердження про втому від спілкування з дитиною, небажання проводити з нею час чи негативне ставлення до неї. Це свідчить про позитивний емоційний клімат у сім'ях та наявність емоційного контакту між батьками і дітьми.

Водночас окремі відповіді вказують на підвищену тривожність батьків, особливо щодо здоров'я та майбутнього дитини. Такі переживання можуть призводити до надмірної опіки або посилення контролю над поведінкою дитини.

Отже, аналіз результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що для більшості опитаних сімей характерний турботливий та емоційно залучений стиль виховання з елементами гіперопіки та м'якого контролю. При цьому суттєвих проявів емоційного відторгнення чи жорстокого стилю виховання не виявлено.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було представлено організацію та результати емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення особливостей батьківсько-дитячих взаємин та можливостей використання казкотерапії у їх покращенні. Дослідження проводилося на базі приватного закладу дошкільної освіти Альтера КІДЗ за участю дітей дошкільного віку та їхніх батьків.

У ході дослідження було проведено первинну психодіагностику, організовано цикл казкотерапевтичних занять та здійснено повторне обстеження учасників. Для вивчення особливостей сімейних взаємин використовувалися методики «Малюнок сім'ї», «Сімейна соціограма» та опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ). Використання комплексу методик дало змогу більш повно дослідити емоційний клімат у сім'ях, характер взаємодії між батьками та дітьми, особливості сімейного виховання та рівень емоційної близькості.

Результати дослідження показали, що у більшості сімей переважають позитивні емоційні взаємини, достатній рівень згуртованості та емоційного контакту між членами родини. Батьки демонструють зацікавленість життям дитини, прагнення підтримувати її, приділяють значну увагу її потребам та емоційному стану. Разом із цим у частини родин спостерігаються окремі прояви гіперопіки, підвищеної тривожності за дитину та певної непослідовності у виховних підходах.

Аналіз результатів методик «Малюнок сім'ї» та «Сімейна соціограма» дозволив виявити особливості сімейної структури, характер емоційних зв'язків та систему ролей у родині. У більшості випадків сім'ї сприймаються дітьми як цілісні та емоційно значущі. Водночас у деяких родинах простежуються певні особливості у сприйнятті сімейної ієрархії, розподілі авторитету між батьками або емоційній дистанції між окремими членами родини. Особливо це проявилось у родині, де батько тривалий час фізично відсутній через військову службу, що вплинуло на емоційне сприйняття його дитиною.

Результати опитувальника АСВ свідчать про переважання емоційно залученого стилю виховання. Більшість батьків прагнуть підтримувати дитину, рідко використовують суворі покарання та намагаються будувати взаємини на основі довіри й емоційного контакту. Водночас окремі показники вказують на схильність деяких батьків до надмірного контролю, підвищеної тривожності та труднощів у встановленні чітких меж поведінки дитини.

Отже, результати дослідження дозволяють зробити висновок, що в більшості досліджуваних сімей сформовані достатньо сприятливі умови для розвитку позитивних батьківсько-дитячих взаємин. Використані психодіагностичні методики виявили свою ефективність у дослідженні емоційних зв'язків, особливостей сімейної взаємодії та стилів виховання. Проведене дослідження також підтверджує доцільність використання казкотерапії як засобу покращення емоційного контакту між батьками та дітьми дошкільного віку.

РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ КАЗКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У РОБОТУ З БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ

3.1 Розробка казкотерапевтичної програми розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки»

Казкотерапевтична програма розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки» спрямована на покращення взаємин між батьками та їх дітьми за допомогою казкотерапевтичних технік. Вона допомагає батькам усвідомити власні підходи до спілкування з дитиною, відпрацювати навички ефективної взаємодії через казку та навчитися підтримувати позитивну поведінку у повсякденних ситуаціях.

Основою казкотерапевтичної програми є поєднання елементів казкотерапії, групових обговорень, творчих вправ та рефлексійних технік, що сприяють розвитку емоційного контакту між батьками й дітьми, формуванню довірливих взаємин та покращенню сімейної взаємодії. Використання казки як психотерапевтичного засобу дозволяє учасникам м'яко усвідомлювати власні емоції, переживання та моделі поведінки, а також знаходити нові способи конструктивного спілкування у сім'ї.

Програма розрахована на 12 осіб, 8 батьків та 4 дітей. Учасники були поділені на 2 групи по 6 людей. Зустрічі відбувались раз на тиждень, всього було проведено 6 зустрічей по 1-1,5 години.

Мета програми:

- розвиток позитивних батьківсько-дитячих взаємин;
- формування навичок емоційно підтримувальної взаємодії між батьками та дітьми;
- розвиток уміння розуміти емоції, переживання та потреби дитини;
- створення атмосфери довіри, психологічної безпеки та взаємної підтримки у сім'ї;

- підвищення батьківської компетентності у питаннях емоційного виховання дітей дошкільного віку.

Реалізація казкотерапевтичної програми ґрунтується на системі психологічних та педагогічних принципів, які забезпечують ефективність взаємодії батьків і дітей у процесі спільної творчої діяльності.

Основні принципи казкотерапевтичної програми розвитку батьківсько-дитячих взаємин «У світі сімейної казки»:

- Принцип емоційної безпеки та прийняття: у процесі проведення занять створюється доброзичлива, підтримувальна атмосфера, у якій кожен учасник може вільно висловлювати свої думки, почуття та переживання без страху осуду чи критики. Особлива увага приділяється формуванню відчуття психологічного комфорту та довіри між учасниками програми.

- Принцип партнерської взаємодії : батьки та діти розглядаються як рівноправні учасники спільної діяльності. Під час занять дорослі навчаються будувати взаємини з дитиною на основі співпраці, підтримки, взаємоповаги та врахування емоційних потреб одне одного.

- Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей : програма побудована з врахуванням психологічних особливостей дітей дошкільного віку, рівня їхнього емоційного розвитку, потреб у грі, творчості та емоційному контакті з батьками. Також враховуються індивідуальні особливості кожної сім'ї та стиль взаємодії між її членами.

- Принцип творчого самовираження : казкотерапія передбачає активне використання творчих методів роботи: створення казок, малювання, обговорення образів і персонажів, рольових елементів та символічних вправ. Це сприяє розвитку емоційної відкритості, уяви та кращому розумінню внутрішнього світу дитини.

- Принцип розвитку емоційної чутливості та емпатії : учасники програми навчаються розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, розуміти переживання дитини, проявляти підтримку й емоційну увагу. Через аналіз казкових ситуацій батьки мають можливість краще усвідомити

внутрішній світ дитини та особливості її поведінки.

- Принцип активної участі : ефективність програми забезпечується залученням усіх учасників до спільної діяльності. Батьки та діти беруть активну участь у виконанні вправ, створенні казкових історій, обговореннях та творчих завданнях, що сприяє зміцненню емоційного контакту між ними.

- Принцип системності та послідовності : заняття програми організовані послідовно та взаємопов'язані між собою. Кожна зустріч спрямована на поступове поглиблення емоційного контакту між батьками та дітьми, розвиток навичок конструктивної взаємодії та формування позитивного сімейного досвіду.

- Принцип рефлексії та усвідомлення досвіду : після виконання вправ учасники мають можливість обговорити власні враження, емоції та труднощі, що виникали під час роботи. Це сприяє усвідомленню особливостей сімейної взаємодії, власних поведінкових реакцій та закріпленню позитивних змін у спілкуванні.

У результаті реалізації казкотерапевтичної програми очікується покращення емоційної взаємодії між батьками та дітьми, формування більш довірливих і теплих стосунків у сім'ї. Спільна участь у казкотерапевтичних вправах, творчих завданнях та обговоренні казкових сюжетів сприятиме розвитку емоційної близькості, взаєморозуміння та позитивного спілкування між членами родини.

Батьки зможуть краще усвідомити емоційні потреби дитини, навчатися уважніше ставитися до її переживань, проявляти підтримку та використовувати більш конструктивні способи взаємодії у повсякденному житті. Очікується розвиток навичок емпатії, емоційного слухання та позитивного реагування на поведінку дитини.

У дітей передбачається зниження емоційного напруження, підвищення відчуття психологічної безпеки та прийняття у сім'ї. Через казкові образи та творчі вправи діти матимуть можливість вільніше виражати власні почуття, переживання та емоції, що сприятиме розвитку емоційної відкритості й

упевненості у собі.

Програма також сприятиме формуванню позитивного психологічного клімату в родині, зменшенню конфліктності та покращенню сімейної комунікації. Учасники отримають позитивний досвід спільної діяльності, який допоможе зміцнити сімейні зв'язки та створити атмосферу підтримки й взаєморозуміння.

Очікується, що після проходження програми батьки стануть більш упевненими у власних виховних можливостях, навчатися ефективніше взаємодіяти з дитиною та використовувати елементи казкотерапії у сімейному спілкуванні. Це сприятиме гармонізації батьківсько-дитячих взаємин та розвитку емоційного благополуччя сім'ї загалом.

3.2. Аналіз ефективності казкотерапевтичної програми

Для оцінювання результативності розробленого комплексу занять було проведено цілеспрямоване анкетування батьків у два етапи: до початку та після завершення тренінгової роботи.

Практична реалізація розробленої казкотерапевтичної програми «У світі сімейної казки» здійснювалася безпосередньо із сформованою на констатувальному етапі вибіркою дослідження. До експериментальної роботи було залучено тих самих учасників, які брали участь у первинній діагностиці стилів сімейного виховання та структури міжособистісних взаємин на базі приватного закладу дошкільної освіти «Альтера КІДЗ».

Збір емпіричних даних та фіксація суб'єктивних думок респондентів здійснювалися за допомогою спеціально розробленої анкети оцінки ефективності казкотерапевтичної програми.

На констатувальному етапі дослідження респондентам пропонувалося відповісти на три базові запитання, спрямовані на виявлення проблемних зон у дитячо-батьківських стосунках: «Наскільки теплою та довірливою ви оцінюєте взаємодію з вашою дитиною?», «Чи відчуваєте ви, що дитина вас

розуміє?» та «Наскільки добре ви розумієте емоції вашої дитини?». На контрольному етапі, з метою виявлення суб'єктивної оцінки динаміки змін, батьки відповідали на підсумкове запитання: «Чи змінилось ваше ставлення до дитини після участі в казкотерапевтичній програмі «У світі сімейної казки»? Зіставлення отриманих відповідей дозволило кількісно та якісно проаналізувати зрушення в емоційній та комунікативній сферах взаємодії.

Показники дослідження до впровадження казкотерапевтичної програми висвітлено на рисунку 2.2.

Наскільки теплою та довірливою ви оцінюєте взаємодію з вашою дитиною?
8 відповідей

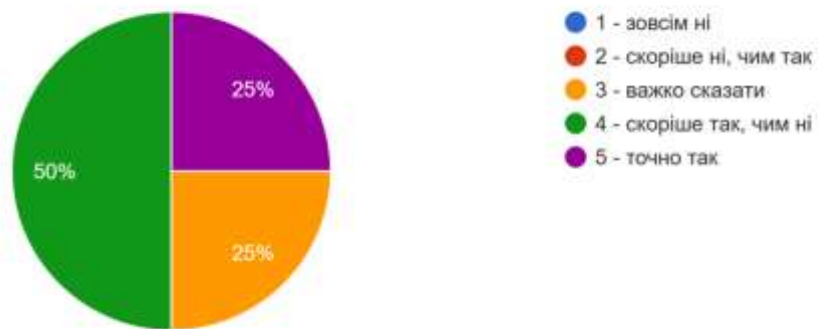

Рисунок 2.2. Показники дослідження до впровадження казкотерапевтичної програми за першим питанням анкети

Результати показують переважання позитивної, але не повністю стабільно вираженої взаємодії. Більшість батьків (50%) оцінили стосунки як «скоріше так, ніж ні», що свідчить про наявність тепла та довіри, однак із певними труднощами або коливаннями у взаєморозумінні. 25% респондентів обрали нейтральну позицію («важко сказати»), що може вказувати на невизначеність у сприйнятті якості взаємодії. Ще 25% вважають взаємодію однозначно теплою та довірливою.

Показники дослідження до впровадження казкотерапевтичної програми за другим питанням анкети висвітлено на рисунку 2.3.

Чи відчуваєте ви, що дитина вас розуміє?
8 відповідей

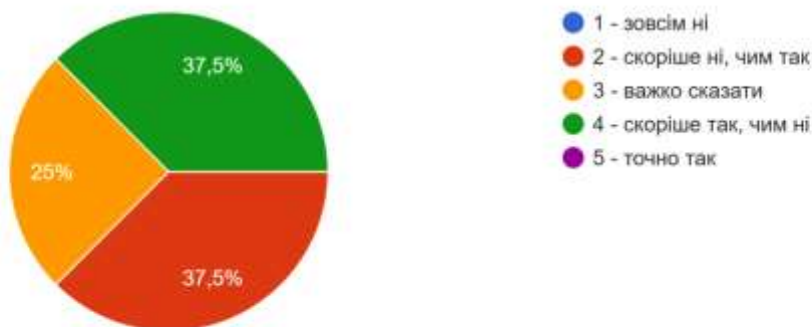

Рисунок 2.3. Показники дослідження до впровадження казкотерапевтичної програми за другим питанням анкети

Результати свідчать про неоднозначне сприйняття взаєморозуміння між батьками та дітьми. Найбільша частка відповідей припадає на варіанти «скоріше ні, ніж так» (37,5%) та «скоріше так, ніж ні» (37,5%), що відображає суперечливий досвід взаєморозуміння. 25% респондентів обрали варіант «важко сказати». Відсутність крайніх позитивних оцінок («точно так») свідчить про те, що повного відчуття взаєморозуміння у значної частини батьків немає, а комунікація з дитиною може бути нестабільною.

Показники дослідження до впровадження казкотерапевтичної програми за третім питанням анкети висвітлено на рисунку 2.4.

Наскільки добре ви розумієте емоції вашої дитини?
8 відповідей

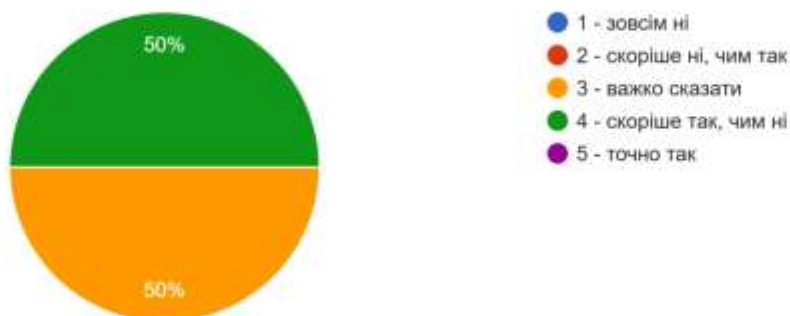

Рисунок 2.4. Показники дослідження до впровадження казкотерапевтичної програми за третім питанням анкети

Результати демонструють середній рівень емоційного розуміння дитини. Половина батьків (50%) обрали відповідь «важко сказати», що вказує на невпевненість у здатності точно розпізнавати емоційні стани дитини. Інші 50% схиляються до варіанту «скоріше так, ніж ні», що свідчить про часткове, але не повністю усвідомлене емоційне розуміння. Відсутність високих оцінок («точно так») може вказувати на недостатню емоційну чутливість або обмежену рефлексію у взаємодії з дитиною.

Цікавими для нас є результати дослідження на контрольному етапі дослідження. Показники дослідження після впровадження казкотерапевтичної програми висвітлено на рисунку 2.5.

Чи змінилося ваше ставлення до дитини після участі в програмі "У світі сімейної казки"?
8 відповідей

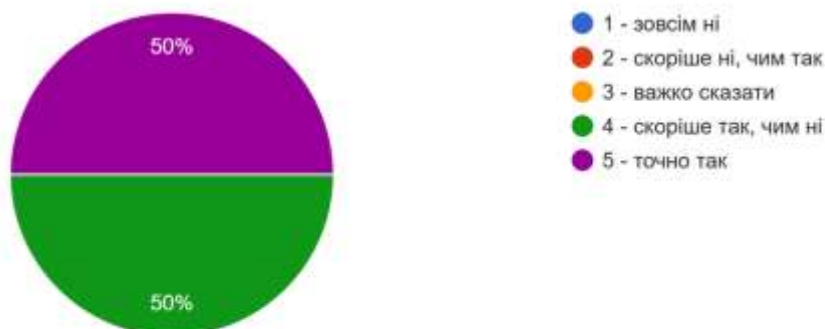

Рисунок 2.5. Показники дослідження після впровадження казкотерапевтичної програми

Отже, результати дослідження свідчать про позитивний вплив програми на батьківське ставлення. Половина респондентів (50%) зазначили, що їхнє ставлення «скоріше змінилося на краще», а ще 50% відповіли «точно так», що вказує на виражені позитивні зміни без негативних або нейтральних оцінок. Відсутність негативних відповідей свідчить про ефективність програми у напрямку покращення емоційного контакту, посилення прийняття дитини та формування більш усвідомленого батьківського ставлення.

3.3. Практичні рекомендації щодо використання казкотерапії у гармонізації стосунків

Розробка та обґрунтування практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію сімейної взаємодії, безпосередньо впливає з аналізу емпіричних даних, отриманих на попередніх етапах дослідження. Зважаючи на те, що провідними деструктивними тенденціями у досліджуваній вибірці сімей виявилися явища виховної непевності батьків, високий рівень гіперпротекції та надмірності вимог-заборон на тлі вираженого дефіциту реальних обов'язків дитини, а також критично високі показники за шкалою проекції власних небажаних якостей, метод казкотерапії постає як найбільш екологічний та глибокий інструмент психокорекційного впливу. У контексті гармонізації мікроклімату сім'ї казкотерапія виконує функцію своєрідного психологічного буфера, спроможного нівелювати дію несвідомих захисних механізмів як у дорослих, так і у дітей, трансформуючи директивні чи непослідовні методи виховання у простір партнерської взаємодії.

Ефективне впровадження казкотерапевтичного інструментарію в повсякденну практику сімейного життя вимагає від практичного психолога послідовної підготовки батьків до зміни парадигми спілкування з дитиною. Першочерговим завданням у цьому напрямі є організація спільного терапевтичного простору, що реалізується через ритуал так званої вечірньої казки, де процес читання перетворюється на інтерактивний діалог, спрямований на подолання емоційної дистанції. При цьому ключовою умовою успішності методу є повна відмова батьків від звичного моралізаторства та прямих повчальних паралелей з поведінкою дитини. Аналіз вчинків героїв має відбуватися виключно через обговорення метафоричного сюжету, що дозволяє дитині уникнути почуття провини й відкрито висловити власні переживання.

Вважаємо доцільним психологу диференціювати казкові сюжети відповідно до актуальних проблем кожної конкретної сім'ї. Зокрема, для

подолання домінуючої гіперпротекції та послаблення надмірного контролю рекомендується застосовувати метафоричне моделювання ситуацій, у яких головний персонаж поступово виходить за межі безпечного, але обмеженого простору та успішно долає життєві перешкоди завдяки мобілізації власних внутрішніх ресурсів. Такий підхід допомагає батькам на несвідомому рівні прожити страх децентрації та емоційного відпускання дитини, а самій дитині - набутти впевненості у власній автономії.

В ситуації корекції високого рівня проєкції батьками власних небажаних якостей на дитину доцільно впроваджувати так звані казки-дзеркала. У межах цієї техніки батькам пропонується взяти участь у створенні сюжету про персонажа, який наділений саме тією рисою, що викликає у них найбільше роздратування в дитині, проте в процесі розгортання подій виявляється, що ця особливість є лише специфічною формою психологічного захисту або прихованим особистісним потенціалом, який потребує правильного спрямування. Подібна рефлексія дозволяє дорослим переосмислити власні невитіснені конфлікти та відокремити їх від реальної особистості сина чи доньки.

Технологічний алгоритм казкотерапевтичної роботи в системі сімейного консультування передбачає послідовне проходження кількох взаємопов'язаних етапів, де першим кроком виступає спільне дописування або моделювання казки, коли психолог чи один із батьків закладає конфліктну зав'язку, а дитина пропонує варіанти її розв'язання. Наступним етапом є казкова драматизація із застосуванням методу інверсії ролей, у ході якого дитина отримує можливість зіграти роль домінуючої фігури, наприклад, правителя, а батьки перевтілюються у беззахисних або примхливих персонажів, що унаочнює для дорослих їхній власний стиль виховання через дзеркало дитячої гри. Завершується цей цикл спільною арттерапевтичною діяльністю з виготовлення маріонеток чи ляльок-персонажів із глини, ниток або паперу, оскільки сам процес ручної праці суттєво знижує рівень тривожності, актуалізує тактильний контакт та стабілізує загальний

психоемоційний клімат у сім'ї.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що системне використання запропонованих рекомендацій дозволяє переорієнтувати досліджувані сім'ї зі стратегій жорстких обмежень та виховної непевності на рейки відкритого діалогу, забезпечуючи дитині необхідний простір для індивідуалізації при збереженні базового почуття безпеки.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було здійснено теоретико-методологічне обґрунтування, практичну реалізацію та оцінку ефективності казкотерапевтичної програми «У світі сімейної казки», а також розроблено комплекс методичних рекомендацій для гармонізації сімейних систем. На основі кількісного та якісного аналізу результатів сформульовано такі узагальнені висновки.

Впровадження програми, яка охоплювала шість послідовних занять для батьків та дітей дошкільного віку, дозволило системно реалізувати принципи емоційної безпеки, партнерської взаємодії та рефлексії. Інтеграція групових дискусій, метафоричного моделювання та спільної художньої творчості створила передумови для екологічного виявлення деструктивних паттернів комунікації без актуалізації захисних механізмів психіки учасників, що підтвердило цінність казки як гнучкого інструменту оптимізації внутрішньосімейного простору.

Первинний зріз стану батьківсько-дитячих взаємин виявив дефіцит емоційної стабільності й труднощі у вербалізації почуттів. Отримані дані до проведення програми демонстрували невпевненість половини батьків у точному розпізнаванні емоційних станів дитини та суперечливість у розумінні її потреб. Повторна діагностика після завершення казкотерапевтичного циклу зафіксувала суттєві якісні зрушення: сто відсотків респондентів відзначили трансформацію власного ставлення до дитини на краще. Відсутність

нейтральних чи негативних оцінок на етапі реконтролю доводить спроможність програми підвищувати рівень батьківської емпатії та посилювати прийняття дитини.

На основі зафіксованих під час констатувального експерименту зон ризику - гіперпротекції, виховної непевності та проекції власних небажаних якостей - було диференційовано практичні рекомендації щодо використання методів сімейної казкотерапії. Доведено, що подолання цих деформацій має здійснюватися через специфічні сюжети (казки про автономію, відповідальність та казки-дзеркала). Технологічний алгоритм супроводу передбачає послідовне проходження етапів спільного текстового моделювання, інверсивної драматизації та предметно-ігрової фіксації результату, що дозволяє перебудувати сімейну комунікацію на засадах відкритого діалогу та взаємоповаги.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричну перевірку психологічної спроможності казкотерапевтичних практик у розвитку батьківсько-дитячих стосунків. Результати проведенного дослідження, відповідно до поставлених завдань, дозволили сформулювати такі підсумкові висновки:

1. На основі теоретичного аналізу наукових підходів з'ясовано, що батьківсько-дитячі стосунки є базовим чинником соціалізації, інтеграції в соціум та емоційного розвитку дитини в сучасній психології. Встановлено, що ця система охоплює стилі сімейного виховання, типи прив'язаності та характер міжособистісних конфліктів, які в теперішніх умовах зазнають суттєвих трансформацій під впливом макросоціальних стресорів (зокрема, умов воєнного стану та вимушеної розлуки через виконання батьками військового обов'язку).

2. Охарактеризовано зміст, ключові функції та корекційно-розвивальний потенціал казкотерапії як самостійного й екологічного методу у психологічній практиці. Обґрунтовано, що завдяки психологічним механізмам метафоричності, проекції, ідентифікації та безпечного відреагування емоцій, казкотерапевтичні практики дозволяють м'яко обходити несвідомі захисні бар'єри, коригувати деструктивні батьківські установки та активізувати внутрішні ресурси родини без ризику ретравматизації.

3. Досліджено психологічні особливості взаємодії батьків і дітей та визначено чинники формування гармонійних стосунків у сім'ї на базі приватного закладу дошкільної освіти «Альтера КІДЗ» із залученням вибірки з 12 осіб (4 повні сім'ї з дітьми 4-5 років, закодовані як Сім'ї А, Б, В, Г). Застосування крос-методичного комплексу (проективні методики «Малюнок сім'ї», «Сімейна соціограма» Є. Г. Ейдемільера та опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» - АСВ) виявило, що головними чинниками дисгармонії та латентними зонами напруження у вибірці є схильність батьків до

гіперпротекції та надмірного контролю на тлі виховної невпевненості. При цьому виявлено диференційовані типи функціонування: відносно стабільні системи у Сім'ях А і В, високу згуртованість у Сім'ї Б та деформацію емоційного поля через відсутність батька у Сім'ї Г.

4. Виявлено позитивний вплив засобів казкотерапії на розвиток батьківсько-дитячих стосунків у процесі емпіричного дослідження через зіставлення результатів констатувального та контрольного етапів. До початку роботи 50% батьків відчували труднощі у взаєморозумінні з дитиною, 37,5% фіксували брак розуміння з боку дітей, а 50% виявляли невпевненість у здатності розпізнавати дитячі емоційні стани. Застосування казкотерапевтичних засобів дозволило повністю нівелювати вихідні дефіцити спілкування, значно підвищити рівень батьківської емпатії та суттєво знизити загальне психоемоційне напруження в сімейних системах досліджуваних.

5. Розроблено, впроваджено та експериментально перевірено ефективність авторської казкотерапевтичної програми занять «У світі сімейної казки», яка складалася з 6 послідовних сесій і базувалася на принципах емоційної безпеки, партнерської взаємодії та рефлексії досвіду (аналіз метафор, інверсія ролей у драматизації, спільна творчість). Після завершення програми 100% респондентів констатували виражені позитивні зрушення у ставленні до дитини та покращення взаємодії (50% - «скоріше змінилося на краще», 50% - «точно так»). На основі перевіреного триетапного технологічного алгоритму сформульовано практичні рекомендації для психологів та батьків щодо диференційованого використання казкових сюжетів залежно від виявлених порушень сімейного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бальбуза О. М. Роль психотерапевтичних казок у мовленнєвому розвитку дітей. Київ, 2019. 24 с.
2. Бальбуза О. М., Орленко І. М., Асєєва Ю. О. Визначення особливостей комунікації дошкільників із порушеннями мовлення. Науковий журнал. 2023. Вип. 50. С. 52–58.
3. Бреусенко-Кузнецов О. А. Казкотерапія. Теоретичні основи і застосування в освіті та соціальній роботі : зб. статей. Київ, 2008. № 20 (23). С. 3–12.
4. Бреусенко-Кузнецов О. А. Психологічний театр казки: теорія і практика фабулотерапії. Ніжин : Видавництво «Аспект-Поліграф», 2011. 232 с.
5. Бріш К. Г. Розлади прив'язаності від теорії до терапії : посібник. Львів, 2012. 184 с.
6. Булгакова О. Ю., Азаркіна О. В. Теоретичні основи вивчення дитячо-батьківських стосунків у психологічних дослідженнях. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020. Том 31 (70), № 3. С. 100–104.
7. Вознюк О. В. Казкотерапія як засіб гармонізації дитячо-батьківських взаємин. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2020. № 3. С. 112–118.
8. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання технологій арт-терапії в освіті. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.
9. Дубчак М. А. Підбір методів казкотерапії для подолання тривожності дітей старшого дошкільного віку. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки : зб. матеріалів Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 51–54.
10. Зайцева А. І. Емоційна стійкість через психотерапевтичні казки. 2021. URL: <https://is.gd/sfWsi> (дата звернення: 23.04.2026).

11. Замелюк М. І., Міліщук С. О. Казкотерапія як психологічний метод у роботі з дітьми дошкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 63. Т. 1. С. 41–44.
12. Казачінер О. С. Методичні рекомендації щодо використання казкотерапії в роботі з дітьми та сім'ями. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2019. 48 с.
13. Арт-терапія: курс лекцій / Колпакчи О. С. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 287 с.
14. Марценюк М. О., Фельцан І. М. Терапевтичні казки та казкові історії в корекційно-розвивальній роботі з дітьми та підлітками. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Гуманітарні і суспільні науки. 2015. № 19 (14). С. 57–66.
15. Малювання як засіб корекції страху в дітей: Психолого-педагогічний семінар для педагогів та вчителів образотворчого мистецтва / Мирошніченко Н. Психолог. Шкільний світ : Всеукраїнська газета. 2009. № 47. С. 21–26.
16. Музичук О. Казка як засіб розвитку особистісних цінностей молодших школярів Проблеми сучасної психології. 2012. № 17. С. 22–35.
17. Орленко І. М. Психокорекційна програма «Поруч» для дітей молодшого шкільного віку, спрямована на зміцнення психологічної стійкості та розвиток навичок саморегуляції під час воєнних дій. Одеса : КЗВО «ОАНО», 2024. 38 с.
18. Орленко І. М., Цимбалюк В. А. Особливості формування комунікативних навичок у дітей за допомогою казкотерапії. Ментальне здоров'я. 2024. № 2. С. 34–41. DOI: 10.32782/3041-2005/2024-2-8.
19. Підлипна Л. В. Казка в роботі практичного психолога та соціального педагога. Психолог. 2016. № 11/12. С. 46–51.
20. Ригель О. Психологічний аналіз чинників батьківсько-дитячих конфліктів. Психологія і суспільство. 2021. № 43. С. 159–167. DOI: 10.24919/2312-8437.43.159088.

21. Свиридова Є. В. Чарівні казки та прийоми їх аналізу на уроках літературного читання. Початкова школа. 2004. № 6. С. 23–27.
22. Семків І. І., Вонс О.-М. С. Психологічні особливості романтичних стосунків осіб із різним типом прив'язаності в юнацькому та зрілому віці. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2020. Вип. 3. С. 46–56.
23. Скляренко О. М. Психологічні детермінанти та психокорекція шкільних страхів у молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2005. 20 с.
24. Alhadabi A. Modelling parenting styles, moral intelligence, academic self-efficacy and learning motivation among adolescents in grades 7–11. Asia Pacific Journal of Education. 2019. № 1. P. 133–153.
25. Bornstein M. H. Prospective associations between mothers' and fathers' parenting styles and adolescents' moral values: Stability and specificity by parent style and adolescent gender. New Directions for Child and Adolescent Development. 2022. № 185–186. P. 9–25.
26. Jin J. The Impact of Parenting Styles on Children's Social Adjustment and Development. Journal of Education and Development. 2023. P. 867–872.
27. Ruban L., Leshchenko M., Oliinyk I. Fairy tale therapy for children of war. Amazonia Investiga. 2023. № 12 (68). P. 78–84. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.7> (дата звернення: 26.05.2026).
28. Sydanych I. L. Scientific foundations of management of the spiritual-moral education of Ukraine : monograph. NAPS of Ukraine, University of Educational Management. Kyiv. UEM, 2016. 244 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1.

Методика «Малюнок сім'ї»

Критерії оцінювання за методикою «Малюнок сім'ї» : склад сім'ї, розмір та ієрархія, простір та дистанція.

Малюнок дитини Сім'ї А

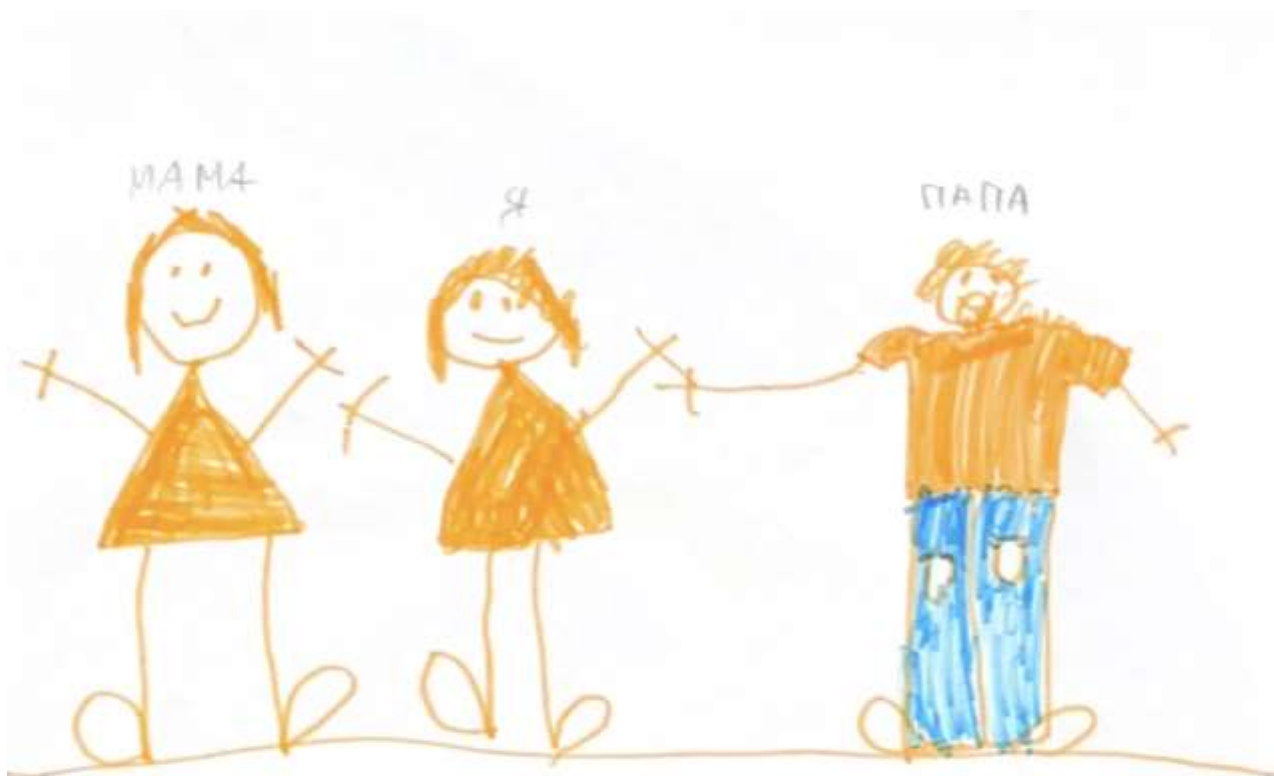
Малюнок дитини Сім'ї Г

Малюнок дитини Сім'ї Б

Малюнок дитини Сім'ї В

Додаток 2.**Опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ)**

Дата проведення: _____

Текст опитувальника

(для батьків дітей у віці 3-10 років)

1. Усе, що я роблю, я роблю заради мого сина (дочки).
2. У мене часто бракує часу займатися із сином (дочкою) - поспілкуватися, пограти.
3. Мені доводиться дозволяти моїй дитині такі речі, які не дозволяють багато інших батьків.
4. Не люблю, коли син (дочка) приходять до мене з питаннями. Краще, щоб здогадався (здогадалася) сам(а).
5. Наша дитина має більше обов'язків - догляд за собою, підтримка порядку - ніж більшість дітей її віку.
6. Мою дитину дуже важко змусити зробити що-небудь, що вона не любить.
7. Завжди краще, якщо діти не думають про те, чи правильно вчиняють їхні батьки.
8. Мій син (дочка) легко порушують заборони.
9. Якщо хочеш, щоб твій(оя) син (дочка) став(ла) людиною, не залишай безкарним жодного його (її) поганого вчинку.
10. Якщо тільки можливо, я намагаюся не карати сина (дочку).
11. Коли я в гарному настрої, я нерідко прощаю своєму синові (дочці) те, за що іншим часом покарав(ла) би.
12. Я люблю свого сина (дочку) більше, ніж люблю (любила) чоловіка (дружину).
13. Молодші діти мені подобаються більше, ніж старші.
14. Якщо мій син (дочка) подовгу впирається або злиться, у мене буває почуття, що я вчинив(ла) стосовно нього (неї) неправильно.
15. У нас довго не було дитини, хоча ми її дуже чекали.
16. Спілкування з дітьми, взагалі ж, стомлююча справа.
17. У мого сина (дочки) є деякі якості, які виводять мене із себе.
18. Виховання мого сина (дочки) ішло б набагато краще, якби мій чоловік (моя дружина) не заважав(ла) мені.
19. Більшість чоловіків легковажніші за жінок.
20. Більшість жінок легковажніші за чоловіків.
21. Мій син (дочка) для мене - найголовніше в житті.
22. Часто буває, що я не знаю, що робить у цей момент моя дитина.
23. Якщо іграшка дитині подобається, я куплю її, скільки б вона не коштувала.
24. Мій син (дочка) нетямущий(а). Легше самому два рази зробити, ніж 1 раз пояснити йому (їй).
25. Моєму синові (дочці) нерідко доводиться (або доводилося раніше) доглядати за молодшим братом (сестрою).
26. Нерідко буває так: я кілька разів нагадую синові (дочці) про необхідність зробити що-небудь, а потім плюну й зроблю сам(а).

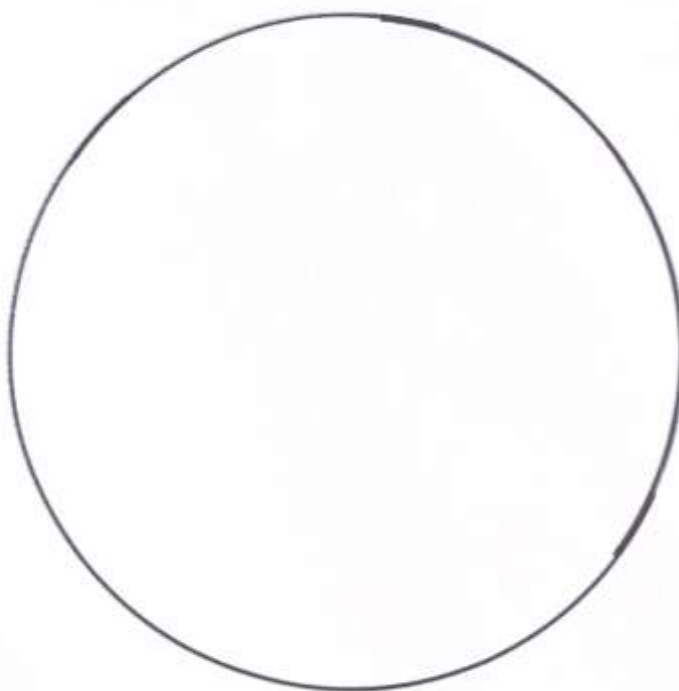
27. Батьки в жодному разі не повинні допускати, щоб діти помічали їхні слабкості й недоліки.
28. Мій син (дочка) сам(а) вирішує, з ким йому (їй) грати.
29. Діти повинні не тільки любити своїх батьків, але й боятися їх.
30. Я дуже рідко сварю сина (дочку).
31. У нашій суворості до сина (дочки) бувають великі коливання. Іноді ми дуже суворі, а іноді все дозволяємо.
32. Ми з дитиною розуміємо один одного краще, ніж ми із чоловіком.
33. Мене засмучує те, що мій син (дочка) швидко стає дорослим(ою).
34. Якщо дитина впирається через погане самопочуття, краще все зробити так, як вона хоче.
35. Моя дитина росте слабкою і хворобливою.
36. Якби в мене не було дітей, я б домігся (домоглася) у житті набагато більшого.
37. У мого сина (дочки) є слабкості, які не виправляються, хоча я завзято з ними борюся.
38. Нерідко буває, що коли я караю мого сина (дочку), мій чоловік (дружина) відразу починає дорікати мену в зайвій суворості й утішати його (її).
39. Чоловіки більше схильні до подружньої зради, ніж жінки.
40. Жінки більше схильні до подружньої зради, ніж чоловіки.
41. Турботи про сина (дочку) займають більшу частину мого часу.
42. Мені багато разів довелося пропускати батьківські збори.
43. Я прагну до того, щоб моя дитина була забезпечена краще, ніж інші діти.
44. Якщо певний час поспілкуватися з моїм сином (дочкою), можна сильно утомитися.
45. Мені часто доводилося давати синові (дочці) важкі для його (її) віку доручення.
46. Моя дитина ніколи не прибирає за собою іграшки.
47. Головне, чому батьки повинні навчити своїх дітей, - це слухатися.
48. Моя дитина сама вирішує, скільки, чого й коли їй їсти.
49. Чим суворіше батьки до дитини, тим краще для неї.
50. За характером я - м'яка людина.
51. Якщо моєму синові (дочці) щось від мене потрібно, він (вона) намагається вибрати момент, коли я в гарному настрої.
52. Коли я думаю про те, що коли-небудь мій син (дочка) виросте і я буду йому (їй) не потрібна, у мене псується настрій.
53. Чим старше діти, тим важче мати з ними справу.
54. Найчастіше впертість дитини буває викликана тим, що батьки не вміють до неї знайти підхід.
55. Я постійно переживаю за здоров'я сина (дочки).
56. Якби в мене не було дітей, моє здоров'я було б набагато краще.
57. Деякі дуже важливі недоліки мого сина (дочки) не зникають, незважаючи на всі мої заходи.
58. Мій син (дочка) недолюблює мого чоловіка (дружину).
59. Чоловік гірше розуміє почуття іншої людини, ніж жінка.
60. Жінка гірше розуміє почуття іншої людини, ніж чоловік.
61. Заради мого сина (дочки) мені від багато чого в житті довелося й доводиться відмовлятися.
62. Батьки, які занадто багато метушаться навколо своїх дітей, викликають у мене роздратування.
63. Я витрачаю на мого сина (дочку) значно більше грошей, ніж на себе.
64. Не люблю, коли син (дочка) щось просить. Я сам(а) краще знаю, чого йому (їй) треба.
65. У мого сина (дочки) дитинство важче, ніж у більшості його (її) однолітків.
66. Удома мій син (дочка) робить тільки те, що йому (їй) хочеться, а не те, що треба.
67. Діти повинні поважати батьків більше, ніж всіх інших людей.
68. Якщо моя дитина вчасно не лягає спати, я не наполягаю.
69. Я суворіше ставлюся до свого сина (дочки), ніж інші батьки до своїх дітей.

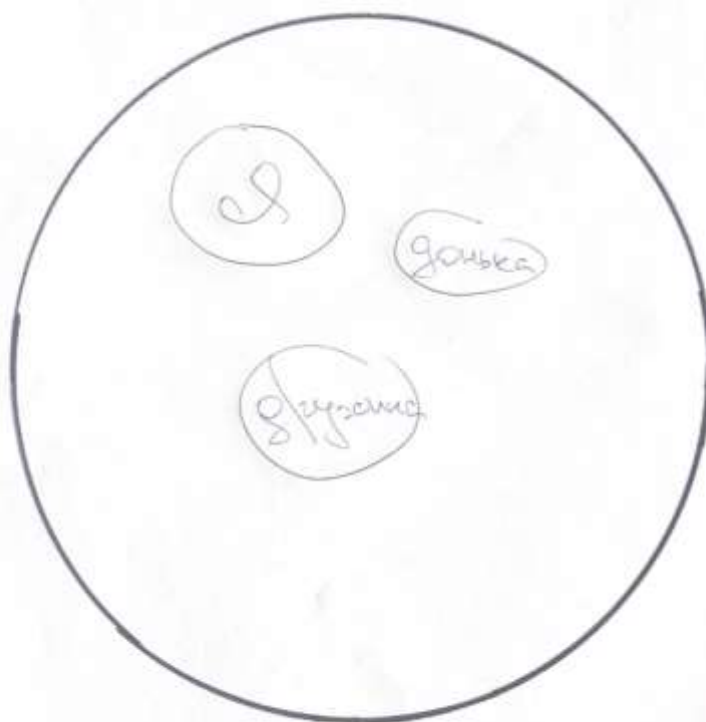
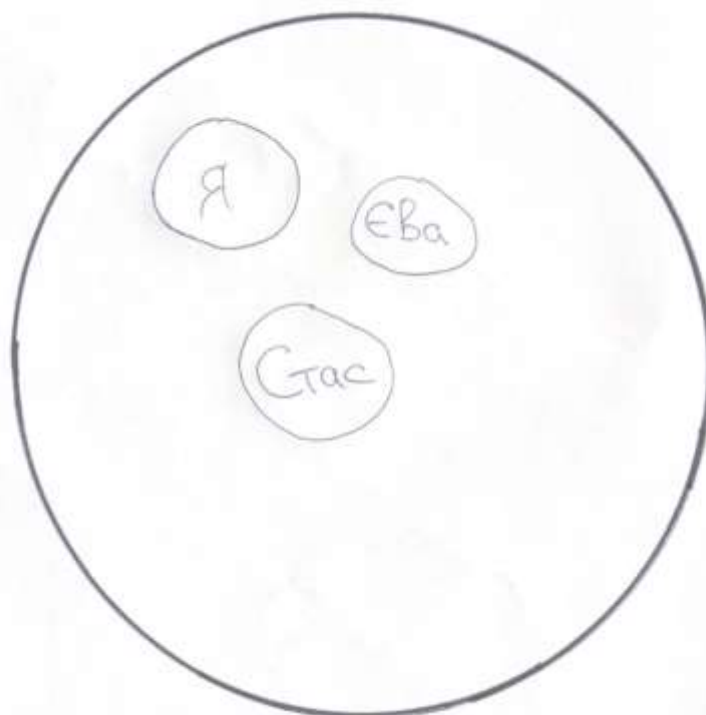
70. Від покарань мало пуття.
71. Члени нашої родини неоднаково суворі із сином (дочкою). Одні балують, інші, навпаки, - дуже суворі.
72. Мені б хотілося, щоб мій син (дочка) не любив(ла) нікого, крім мене.
73. Мені подобаються маленькі діти, тому я не хотів(ла) би, щоб мій син (моя дочка) занадто швидко дорослішав(ла).
74. Часто я не знаю, як правильно поводитися з моїм сином (дочкою).
75. У зв'язку з поганим здоров'ям сина (дочки) нам доводиться йому (їй) багато чого дозволяти.
76. Виховання дітей - важка й невдячна праця. Їм віддаєш все, а взамін не отримуєш нічого.
77. З моїм сином (дочкою) мало допомагає добре слово. Єдине, що на нього (неї) діє, - це постійні суворі покарання.
78. Мій чоловік (дружина) намагається настроїти сина (дочку) проти мене.
79. Чоловіки частіше, ніж жінки, діють нерозважливо, не обміркувавши наслідків.
80. Жінки частіше, ніж чоловіки, діють нерозважливо, не обміркувавши наслідків.
81. Я увесь час думаю про мого сина (дочку), про його (її) справи, здоров'я й т.д.
82. Так повелось, що про дитину я згадую, якщо вона щось накоїла або з нею щось трапилося.
83. Мій син (дочка) уміє домогтися від мене того, чого хоче.
84. Мені більше подобаються тихі й спокійні діти.
85. Намагаюся якомога раніше привчити дитини допомагати по господарству.
86. У мого сина (дочки) мало обов'язків по господарству.
87. Навіть якщо діти впевнені, що батьки не праві, вони повинні робити так, як говорять батьки.
88. У нашій родині так прийнято, що дитина робить те, що хоче.
89. Бувають випадки, коли краще покарання - ремінь.
90. Багато недоліків у поведінці моєї дитини пройдуть самі собою з віком.
91. Коли наш син (дочка) щось накоїть, ми беремося за нього (неї). Якщо все тихо, знову залишаємо його (її) у спокої.
92. Якби мій син не був моїм сином, а я б була молодшою, то напевно закохалася б у нього.
93. Мені цікавіше говорити з маленькими дітьми, ніж зі старшими.
94. У недоліках мого сина (дочки) винуватий(а) я сам(а), тому що не вмів(ла) його (її) виховувати.
95. Тільки завдяки нашим величезним зусиллям син (дочка) залишився(лась) жити.
96. Нерідко заздрю тим, хто живе без дітей.
97. Якщо надати моєму синові (дочці) волю, він (вона) негайно скористається нею на шкоду собі або оточуючим.
98. Нерідко буває, що якщо я говорю своєму синові (дочці) одне, то мій чоловік (дружина) спеціально говорить навпаки.
99. Чоловіки частіше, ніж жінки, думають тільки про себе.
100. Жінки частіше, ніж чоловіки, думають тільки про себе.
101. Я витрачаю на сина (дочку) більше сил і часу, ніж на себе.
102. Я досить мало знаю про справи сина (дочки).
103. Бажання мого сина (дочки) для мене - закон.
104. Мій син дуже любить спати із мною.
105. У мого сина (дочки) поганий шлунок.
106. Батьки потрібні дитині, лише поки вона не виросте. Потім вона усе рідше згадує про них.
107. Заради мого сина (дочки) я пішов би (пішла б) на будь-яку жертву.
108. Моєму синові (дочці) потрібно приділяти значно більше часу, ніж я можу.
109. Мій син (дочка) уміє бути таким милим, що я йому (їй) все прощаю.
110. Мені б хотілося, щоб син женився пізніше, після 30 років.

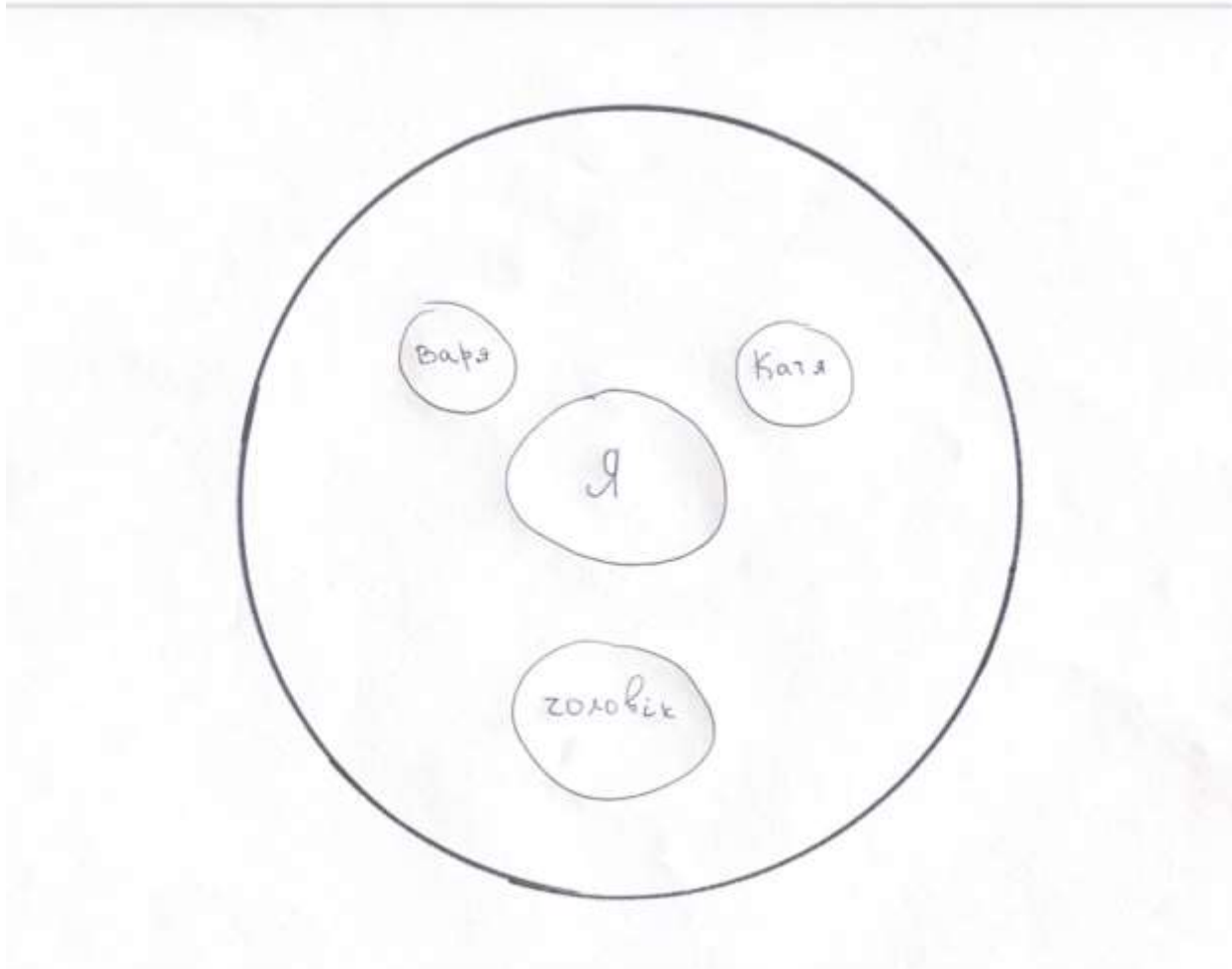
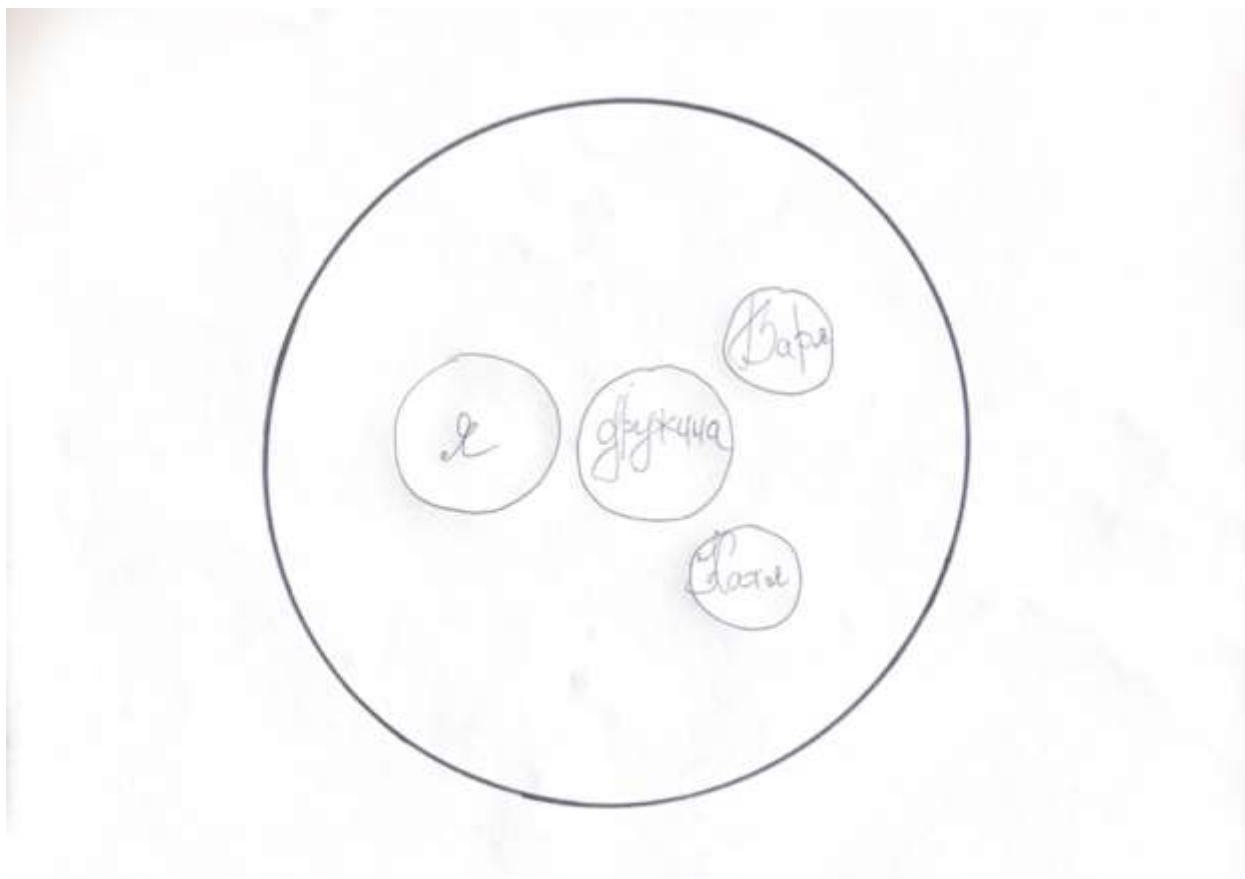
111. Руки й ноги мого сина (дочки) часто бувають дуже холодними.
112. Більшість дітей - маленькі егоїсти. Вони зовсім не думають про здоров'я й почуття своїх батьків.
113. Якщо не віддавати моєму синові (дочці) увесь час і сили, то все може погано скінчитися.
114. Коли все добре, я менше цікавлюся справами сина (дочки).
115. Мені дуже важко сказати своїй дитині: «Ні».
116. Мене засмучує, що мій син (дочка) усе менше має потребу в мені.
117. Здоров'я мого сина (дочки) гірше, ніж здоров'я більшості інших дітей.
118. Багато дітей відчують занадто мало вдячності до батьків.
119. Мій син (дочка) не може обходитися без моєї постійної допомоги.
120. Більшу частину свого вільного часу син (дочка) проводить поза домом - у яслах, у дитячому саду, у родичів.
121. У мого сина (дочки) цілком вистачає часу на ігри й розваги.
122. Крім моєї дитини, мені більше ніхто на світі не потрібний.
123. У мого сина (дочки) переривчастий і неспокійний сон.
124. Нерідко я думаю, що занадто рано женився (вийшла заміж).
125. Усьому, що мій син (дочка) уміють, він(вона) навчився(лась) тільки завдяки моїй постійній допомозі.
126. Справами сина (дочки) в основному займається мій чоловік (дружина).
127. Я не можу згадати, коли востаннє відмовив(а) своїй дитині в покупці якої-небудь речі (морозиво, цукерки, пепсі-коли й т.д.).
128. Мій син говорив мені: «Виросту, женюся на тобі, мама».
129. Мій(оя) син (дочка) часто хворіє.
130. Родина не допомагає мені, а ускладнює моє життя.

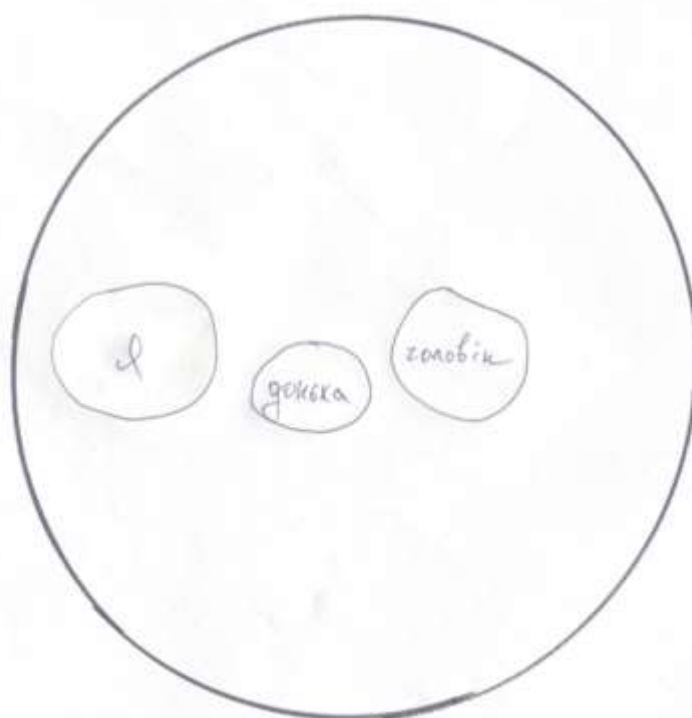
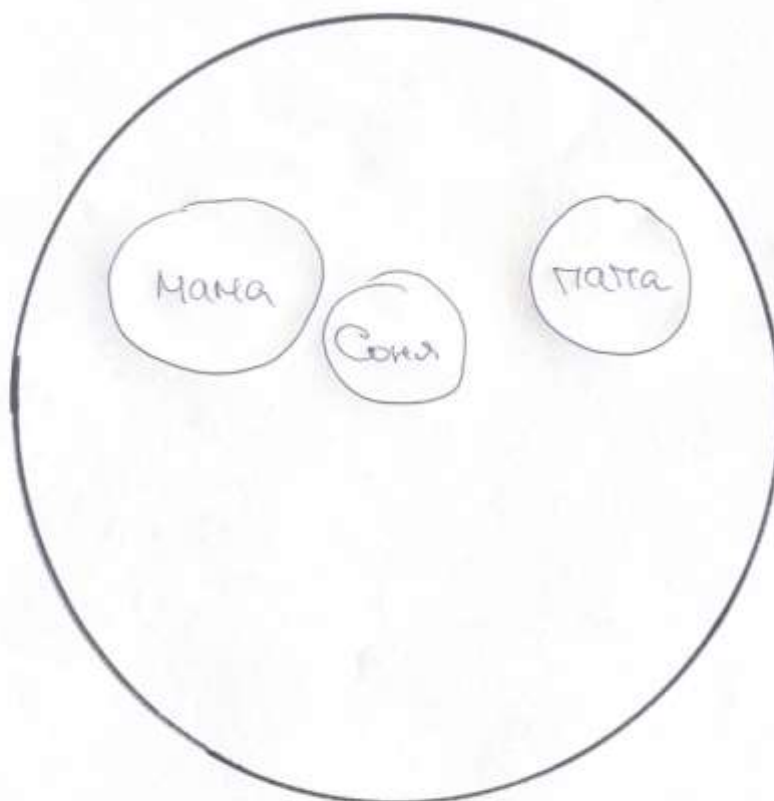
Методика «Сімейна соціограма»

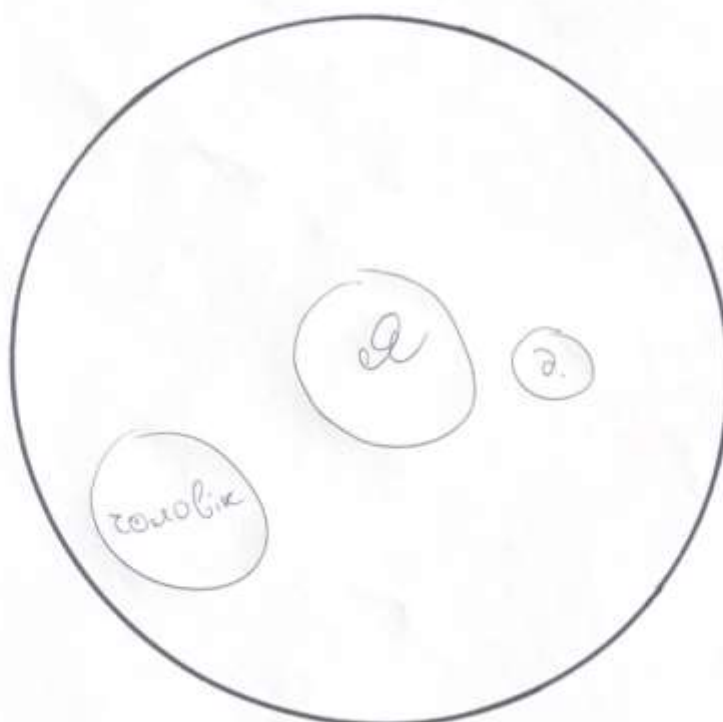
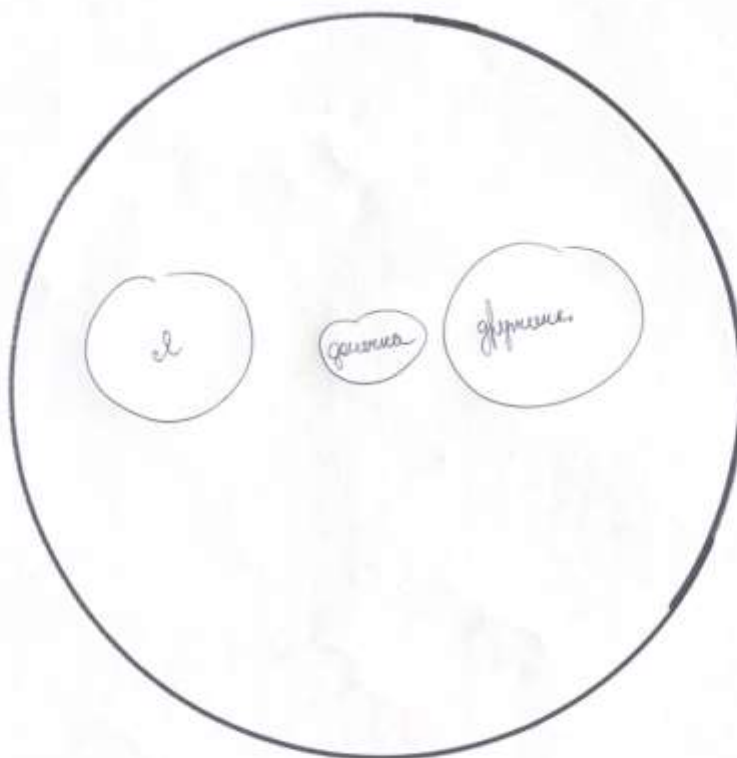
Критерії оцінювання за методикою «Сімейна соціограма» : склад сім'ї, позиціонування (мама), позиціонування (тато), просторова дистанція.

Сімейна соціограма сім'ї А

Сімейна соціограма сім'ї Б

Сімейна соціограма сім'ї В

Сімейна соціограма сім'ї Г

ДОДАТОК 4.**Тренінгова казкотерапевтична програма «У світі сімейної казки»**

У практичній реалізації програми взяли участь 12 осіб, які складали 4 повні сім'ї (у структурі кожної: батько, мати та донька дошкільного віку). Задля забезпечення максимальної екологічності, безпеки та індивідуального підходу під час практичних занять, учасники були розподілені на дві робочі групи - по 6 осіб у кожній (2 повні сімейні тріади на групу). Така організація дозволила одночасно відстежувати як специфіку взаємодії всередині кожної окремої родини (мікросистемний рівень), так і динаміку міжособистісного спілкування в групі (мезосистемний рівень).

«У світі сімейної казки»

(для сімейних тріад: батько, мати, дитина)

Загальна мета: Гармонізація внутрішньосімейних взаємин у тріадах, оптимізація батьківських позицій (батька та матері), зниження рівня гіперопіки, подолання виховної непевності та розвиток емоційної емпатії через спільну казкотворчість.

Блок 1. Сесія 1:**Вступна частина****Привітання та знайомство (10 хвилин)**

«Вітаю усі родини! Мене звати Поліна, я студентка 4 курсу спеціальності “Психологія”. За роки навчання та практики я зрозуміла, що сім'я - це унікальний простір, де кожен впливає один на одного. Я досліджую, як батьки та діти спілкуються, як мами й татусі знаходять баланс між турботою і свободою для своєї дитини.

Розуміння того, як живе ваша родина, чим вона дихає і які має приховані сили, допомагає зробити ваші стосунки ще теплішими й міцнішими. Саме для цього створена наша програма. Протягом наших занять ми через творчість,

казки, малювання та ігри будемо досліджувати ваші сімейні ресурси, вчитися краще чути один одного і справлятися з батьківськими тривогами. Сподіваюсь, цей час стане для вас затишним і корисним родинним етапом».

Структура та правила роботи (10 хвилин)

«Наша програма складається з практичних занять, кожне з яких триватиме приблизно 1–1,5 години. Ми працюємо у мінігрупах по дві родини (всього 6 осіб у колі), щоб кожному було затишно. Кожна зустріч матиме свої казкові завдання, про які ви дізнаватиметеся безпосередньо на початку.

Але зараз наше найперше завдання - домовитися, як ми будемо взаємодіяти. Нам потрібно встановити правила нашого казкового простору, які зроблять роботу екологічною та комфортною і для дорослих, і для дітей.

Я пропоную два перших правила, а ви додасте свої:

1. Безпека та повага: ми не засуджуємо чужі малюнки чи думки, підтримуємо один одного.

2. Конфіденційність: усе, що відбувається в нашій кімнаті, залишається між нами.

(Далі, стимулювання батьків і дітей назвати або погодити інші правила: активна участь, правило «тут і зараз», вільний вибір, право висловитися кожному, правило «стоп» для дитини чи дорослого, якщо втомилися, та правило взаємодопомоги).

Тепер я пропоную кожній родині представитися - як вас звати (тато, мама і дитина) та коротко поділитися: чому ви вирішили прийти на цей тренінг і чого очікуєте від нашої спільної роботи?»

(Представлення кожної родини)

Основна частина (20 хв)

«А тепер, дорогі матусі, татусі та дітки, давайте поговоримо про одну дуже важливу магію, на якій тримається спокій у будь-якому королівстві. Вона називається конструктивна взаємодія. Як ви думаєте, що це таке? Що це за слова такі хитрі? Хтось із дорослих або дітей хоче поділитися думками?

(короткі відповіді учасників)

Саме так! У світі казок конструктивна взаємодія - це як чарівний міст між серцями. Це не просто вміння говорити і слухати. Це вміння створювати таку атмосферу, де кожен у сім'ї відчувається почутим, важливим і зрозумілим. Уявіть собі затишну розмову біля каміна, де ніхто нікого не перебиває, де можна чесно сказати про те, що на душі, і точно знати: тебе не висміють, не засудять і не покарають. Хтось із вас може згадати таку теплу ситуацію у своєму житті, коли ви відчували цей місток?

(Учасники за бажанням діляться короткими спогадами)

Цей місток вчить нас помічати емоції іншого, чути їх і реагувати так, щоб допомагати, а не ранили. У казках герої часто зустрічаються з різними емоціями-стихіями: страхом, образою, гнівом чи сумом. І в реальному житті наші діти теж часто опиняються в полоні цих "стихій".

Давайте уявимо ситуацію: маленька принцеса плаче, бо в неї зламалася іграшка або щось не вийшло. А ми, дорослі, через втому чи поспіх кажемо їй: «Не плач, дурниці які, нічого страшного не сталося!». Як ви думаєте, як ці слова сприймає дитина? Що вона чує в цей момент?

(Батьки розмірковують)

Дійсно, для дитини це звучить так, ніби її маленька велика біда нікого не хвилює, а її емоції просто ігноруються. Чарівний місток руйнується.

А тепер уявіть зовсім інший, казковий підхід. Ми присідаємо на рівень очей дитини, обіймаємо її й кажемо: «Я бачу, що тобі зараз дуже сумно і прикро. Твоя іграшка зламалася. Давай разом спробуємо сумувати, а потім подумаємо, що можна зробити». Як вам здається, який ефект матимуть ці слова? Що відчує донечка?

(Мама й татусі відповідають, діти можуть кивати або додавати своє)

Дитина відчуває: "Мене бачать. Мої почуття справжні. Я в безпеці, бо поруч зі мною сильні й добрі дорослі".

Але знаєте, що найцікавіше? Ця магія працює не тільки з дітьми. Подумайте, коли ви, дорослі, спілкуєтесь між собою - чоловік із дружиною, чи з друзями, чи на роботі - чи завжди легко слухати і висловлювати думки без

критики та оцінок?

Наші слова, жести, навіть лагідний погляд створюють невидиму, але міцну мережу підтримки. Кожен ваш теплий контакт із близькою людиною - це крок назустріч, таємний сигнал: "Ти мені дорогий, я про тебе дбаю". Діти надзвичайно чутливі до цього. Вони не слухають наших нотацій, вони вчаться жити, дивлячись на наші реакції. Коли ми приймаємо їхній сум чи гнів, вони вчаться керувати своїми емоціями, а не ховати їх усередину, наче страшних монстрів у шафу.

Давайте трохи поміркуємо разом: як ви гадаєте, що ще, крім чарівних слів, допомагає нам будувати цей місток довіри з дитиною та один з одним? Що це за "таємні знаки"? Можемо говорити про жести, тон голосу, погляд, лагідні обійми... Що допомагає саме вашій родині?

(Короткий мозковий штурм з учасниками.)

Усе це - маленькі чарівні кроки, які створюють простір довіри та безпеки. І сьогодні у нашій казковій подорожі ми будемо практикувати саме такі кроки. Ми будемо вчитися бачити один одного без масок, чути по-справжньому і реагувати так, щоб підтримувати. І ви обов'язково побачите, що ці навички творять дива не лише в спілкуванні з дітьми, а й у стосунках між подружжям, з друзями і навіть у стосунках із самим собою - коли ми вчимося бути лагідними до свого власного внутрішнього дорослого.

А зараз пропоную Вам перейти до практичної частини, і почати її з наступної вправи:

Казкова техніка: «Казкова візитівка нашої родини» (30 хв)

Мета: первинне знайомство учасників, зняття психоемоційного напруження, актуалізація позитивного образу своєї сім'ї та перший досвід спільної творчості в тріаді (батько, мати, дитина).

Матеріали: аркуші паперу формату А3 (по одному на кожну родину), кольорові олівці, воскова крейда, маркери.

Хід вправи:

1. Інструкція (5 хвилини): Ведуча: «Перед тим як ми вирушимо у велику

подорож, кожному королівству потрібно представитися. Зараз я видам кожній родині чарівний сувій (аркуш А3). Ваше спільне завдання - протягом 10 хвилин придумати і намалювати "Казкову візитівку" вашої родини.

Уявіть, що ваша сім'я - це казкова країна. Хто в ній живе? Можливо, там живуть добрі чарівники, прекрасні феї, мудрі королі чи кумедні лісові звірята? Намалюйте вашу країну та її мешканців разом. Важливо, щоб у малюванні взяли участь і тато, і мама, і донечка - кожному знайдеться свій куточок на цьому аркуші».

Процес творчості (10 хвилин): Родини сідають за свої столи тріадами. Вмикається тиха, затишна інструментальна музика.

Презентація-знайомство (10 хвилин): Кожна родина по черзі показує свій малюнок іншій родині та ведучій. Ведуча: «А тепер давайте презентуємо ваші візитівки. Розкажіть:

- Як називається ваша казкова країна?
- Хто на малюнку тато, хто мама, а хто донечка в цьому казковому світі?
- Яка головна суперсила вашої країни (наприклад, дружба, веселощі, вміння пекти смачні пироги чи підтримувати один одного)?»

Рефлексія «Чарівна квітка»

Мета: Підбиття підсумків, емоційне завершення дня.

Матеріали: Паперова квітка з трьома великими пелюстками (одна на сім'ю).

Хід вправи (5 хв): Кожен член тріади (тато, мама, донька) обирає собі одну пелюстку й озвучує відповідь на запитання: «Що найприємніше або найважливіше ви забираєте сьогодні з тренінгу додому?».

Фіксація: Батьки записують свої думки та слова дитини на пелюстках. Квітка залишається родині на згадку.

Блок 2. Сесія 2:

Ведуча: «Вітаю знову наші родинні королівства! Минулого разу ми

створили ваші візитівки, шукали тілесну опору та вчилися будувати чарівні містки довіри. Хто бажає коротко поділитися: як пройшов ваш тиждень? Чи вдалося вдома помічати емоції один одного?»

Налаштування на роботу: Коротке обговорення (до 10 хвилин). Оголошення теми дня: дослідження спільних сімейних радощів та робота з внутрішніми труднощами (перетворення їх на сили).

Вправа: «Скарбничка сімейного щастя»

Мета: Актуалізація позитивного емоційного досвіду, згуртованість тріади.

Матеріали: Невеликі паперові заготовки у формі золотих монет чи зірочок.

Хід вправи (30 хв):

Кожна сім'я спільно згадує і записує (або малює з дитиною) на «монетках» 3-5 головних радощів свого спільного життя: що приносить найбільше тепла, коли вони разом.

Сім'я обирає одну радість і показує її іншій родині за допомогою пантоміми (без слів). Інша родина має відгадати, що зашифровано.

Коротка рефлексія: Що ви відчули, коли згадували ці моменти? Наскільки легко було діяти разом без слів?

Вправа: «Наш домашній Дракончик»

Мета: Виявлення сімейних труднощів (тривога, гіперопіка, капризи) та їх екологічний рефреймінг.

Матеріали: Аркуші А4, кольорові олівці.

Хід вправи (20 хв):

Малювання (10 хв): Сім'я спільно малює Дракона, який символізує їхню головну трудність у спілкуванні (наприклад: Дракон «Вередуля», Дракон «Постійний Контроль» чи Дракон «Поспіх»).

Трансформація (10 хв): Ведуча допомагає перетворити недоліки Дракона на ресурс. Батьки разом із дитиною обговорюють, як його «приручити».

Приклад: Якщо Дракон занадто міцно стискає крила (гіперопіка батьків) - значить, він дуже любить і вчиться довіряти; якщо Дракон голосно кричить (капризи дитини) - у нього сильний голос, він вчиться захищати свої кордони.

Коротка рефлексія: Яке спільне правило-угоду ви укладаєте зі своїм Дракончиком, щоб удома панував мир?

Блок 3. Сесія 3:

Ведуча: «Рада знову бачити наші чарівні родини! Минулого разу ми зазирали в очі нашим домашнім Дракончикам і навіть підписали з ними мирні угоди. Хто бажає поділитися: як Дракончики поводитися вдома цього тижня? Чи вдалося втримати мир?»

Налаштування на роботу (до 10 хвилин): Коротке обговорення. Оголошення теми дня: дослідження емоційної "погоди" в родинному замку та створення безпечних зон для кожного.

Вправа: «Чарівний барометр родини»

Мета: Розвиток емоційного інтелекту, розпізнавання станів один одного, зниження батьківської тривоги.

Матеріали: Картки-символи погоди (Сонечко - радість, Хмаринка - втома/сум, Блискавка - гнів, Дощик - сльози).

Хід вправи (20 хв):

Кожен член тріади (тато, мама, донька) обирає картку, яка показує його часту «домашню погоду» під час утоми чи стресу.

Учасники по черзі пояснюють свій вибір: «Коли я Блискавка, мені треба 5 хвилин побути самому», «Коли я Дощик — просто обійміть мене».

Коротка рефлексія: Чи легко помітити, що погода вдома змінюється? Як допомогти один одному повернути Сонечко?

Вправа: «Мапа емоційних скарбів»

Мета: Згуртування тріади, візуалізація безпечного простору, екологічний розподіл навантаження.

Матеріали: Аркуші А4, кольоровий папір, клей, маркери.

Хід вправи (30 хв):

Створення мапи (20 хв): Сім'я спільно малює або робить колаж своєї території, де позначає емоційні зони: «Острів Обіймів», «Поляна Сміху», «Бухта Тиші» (місце, де тато чи мама можуть відпочити від контролю).

Презентація (10 хв): Родини показують свої мапи та розповідають, яке місце на мапі найулюбленіше для доньки, а яке - для батьків.

Коротка рефлексія: Яке правило використання цієї мапи ви забираєте додому?

Блок 4. Сесія 4:

Ведуча: «Вітаю, родини! На емоційній мапі ми вже орієнтуємося чудово. Сьогодні ми дослідимо наші ролі в королівстві. Іноді матусі й татусі так сильно хочуть захистити свою принцесу, що одягають окуляри "надмірної тривоги". Давайте подивимося, які ще окуляри бувають у батьків».

Налаштування на роботу (до 10 хвилин): Коротке коло вражень. Оголошення теми: ролі в сімейній системі, баланс між «можна» і «треба».

Вправа: «Чарівні окуляри»

Мета: Особливості сприйняття дитини батьками, профілактика гіперопіки, розвиток автономії дитини.

Матеріали: Картонні заготовки окулярів різних кольорів (Рожеві - ідеалізація, Чорні - тривога/контроль, Прозорі - реалістична підтримка).

Хід вправи (20 хв):

Батьки приміряють «Тривожні окуляри» і кажуть, як вони бачать доньку (маленькою, беззахисною). Потім приміряють «Прозорі окуляри» і кажуть, які сили й самостійні кроки вони бачать у дитині зараз.

Дитина в цей час малює, якими вона бачить маму й тата, коли вони усміхаються.

Коротка рефлексія: Які окуляри заважають давати дитині свободу? Як частіше вмикати «Прозорі окуляри»?

Вправа: «Будуємо Королівський Замок»

Мета: Дослідження взаємодії в тріаді, розподіл відповідальності між мамою й татом, виявлення лідера.

Матеріали: М'який конструктор або картонні коробки/кубики.

Хід вправи (30 хв):

Будівництво (20 хв): Завдання для тріади - разом побудувати стійкий замок. Поліна спостерігає: чи дають батьки дитині ставити кубики, чи тато залучений, чи мама контролює весь процес.

Презентація (10 хв): Сім'ї розглядають замки один одного, тестують їх на міцність (легким подихом).

Коротка рефлексія: Хто був головним архітектором? Чи складно було довірити дитині будувати важливі стіни?

Блок 5. Сесія 5:

Ведуча: «Вітання моїм родинам! Ми будували замки, перевіряли їх на міцність. А сьогодні ми згадаємо, що за кожною сім'єю стоїть величезна сила - сила вашого роду. Це наші бабусі, дідусі, традиції та історії, які дають нам коріння».

Налаштування на роботу (до 10 хвилин): Шеринг про те, які родинні традиції найбільше любить донечка. Оголошення теми: системні ресурси роду, опора на досвід поколінь.

Вправа: «Наше родинне дерево»

Мета: Усвідомлення системних ресурсів роду, формування почуття безпеки у дитини.

Матеріали: Шаблони великих дерев на А3, кольорові олівці, наліпки-листочки.

Хід вправи (30 хв):

Робота з деревом (20 хв): Сім'я разом заповнює дерево.

Коріння - записують або малюють цінності від дідусів/бабусь (працьовитість, доброта).

Стовбур - сила тата і мами (захист, любов).

Гілочки й плоди - мрії та таланти дитини.

Презентація (10 хв): Сім'ї об'єднують свої дерева в один «Казковий Сад», розповідаючи про головну силу свого коріння.

Коротка рефлексія: Що ви відчуваєте, коли бачите, яка велика сила стоїть за вашою маленькою родиною?

Вправа: «Чарівний клубок традицій»

Мета: Передача позитивного досвіду, зміцнення зв'язків між батьками та дитиною.

Матеріали: Клубок яскравих товстих ниток.

Хід вправи (20 хв):

Учасники сидять у загальному колі. Тато передає клубок мамі, тримаючи за ниточку, і каже: «Я дякую нашому роду за...». Мама передає доньці, донька - іншій родині.

Утворюється спільна кольорова павутинка підтримки між двома родинами.

Коротка рефлексія: Як ця невидима підтримка допомагає нам справлятися з життєвими штормами

Блок 6. Сесія 6:

Ведуча: «Ось і настав день нашої завершальної подорожі. Ми пройшли великий шлях: малювали країни, приручали Дракончиків, досліджували погоду та будували замки. Сьогодні день, коли ми збираємо всі скарби в один рюкзак і готуємося до самостійного польоту».

Налаштування на роботу (до 10 хвилин): Підведення емоційних підсумків, ретроспектива минулих занять через спогади учасників.

Вправа: «Казка про майбутнє нашої дитини»

Мета: Проектування майбутнього без гіперопіки, формування довіри до самостійності дитини, закріплення автономії.

Матеріали: Красиві паперові бланки («Сувої майбутнього»), стрічки, маркери.

Хід вправи (30 хв):

Створення сувою (20 хв): Батьки (тато і мама разом) прописують 3 головні якості, які вони мріють бачити в доньці через 10 років (наприклад: сміливість, незалежність, щирість). Обов'язково записують один конкретний крок, який вони зроблять уже на цьому тижні, щоб послабити контроль і дати дитині простір для самостійності (наприклад: «дозволимо самій обирати одяг в садочок» або «тато навчить самій накривати на стіл»). Донька в цей час прикрашає краї сувою чарівними візерунками та печатками.

Презентація (10 хв): Батьки урочисто зачитують свої сувої в коло.

Коротка рефлексія: Що ви відчуваєте, думаючи про дорослішання вашої дитини? Чи з'явилося більше довіри?

Фінальний ритуал: «Родинний салют підтримки» (20 хв)

Мета: Екологічне завершення тренінгу, закріплення позитивного ефекту, вручення дипломів.

Хід вправи:

Усі учасники стають у коло, кладуть руки в центр один на одного (спочатку діти, потім мами, зверху татусі й ведуча). На рахунок «Три!» всі разом підкидають руки вгору з вигуком: «Ми - сила!».

Ведуча урочисто вручає кожній родинній тріаді «Диплом випускників чарівного тренінгу» та дякує за щирість, сміливість і любов.

Фінальний шеринг: Кожен дорослий і дитина кажуть по одному слову-враженню від усього тренінгу. Прощання.